

Programmet för odlad mångfald, POM Verksamhetsberättelse för 2014

Innehåll

1. Generell genomgång	3
1.1 Aktörer och aktiviteter	3
1.2 Ordinarie ledamöter i programrådet	3
1.3 Möten och sammankomster (verksamhetsledningen - EJ)	3
1.4 Personal inom POM 2014	5
1.5 Särskilda kommentarer	6
2. Rapporter från POM:s olika upprop	7
2.1 Uppföljning av Fröupppropet	7
2.2 Perennupppropet	10
2.3 Träd- och buskupppropet	15
POM på Kyrkogården	17
2.4 Lök- och knölupppropet samt Krukväxtupppropet	19
Lök- och knölupppropet	19
Krukväxtupppropet	21
2.5 Rosupppropet	23
2.6 Frukt- och bärupppropet	30
Träff för klonarkivsvårdar	35
2.7 Sparrisupppropet	37
3. POM:s internationella arbete	39
4. POM:s samarbete med NordGen 2014	40
5. Forsknings- och utvecklingsprojekt	41
5.1 Projektet Exceptionell råvara	41
5.2 Projekt Gastronomiska regioner	45
5.3 Strategier för nyttjande av POM-växtmaterial, främst perenner och rosor men också fruktsorter, med fokus på effektiv marknadsföring och förökning 2014	46
5.4 Kartering och nyttjande av genetisk mångfald hos svenska kulturrosor	48
6. Publikationer	49
7. POM:s hemsida: www.slu.se/pom	50

1. Generell genomgång

1.1 Aktörer och aktiviteter

Samordningssekretariatet för det nationella programmet för växtgenetiska resurser, också kallat Programmet för odlad mångfald eller POM, har under året bestått av Eva Jansson och Jens Weibull. Eva Jansson har fungerat som operativ ledare för POM under 2014. Jens Weibull har under året varit anställd på Jordbruksverket.

1.2 Ordinarie ledamöter i programrådet

<u>Namn</u>	<u>Representerande</u>
Mats Havström	De botaniska trädgårdarna
Markus Dahlberg/Fabian Mebus*	Riksantikvarieämbetet
Hilde Nybom/Åsa Ahrlund*	SLU
Maria Nyman Nilsson	Friluftsmuseerna
Annette Olesen	Lantmännen lantbruk
Krister Andersson	Sveriges Pomologiska Sällskap
Maja Persson/Ida Backström*	LRF Trädgård
Morten Rasmussen	NordGen
Annett Kjellberg	Jordbruksverket, ordförande
Göran Svanfeldt	Fritidsodlingens riksorganisation (FOR)
Sanna Black Samuelsson	Skogsstyrelsen
Viktoria Hallberg	Sveriges hembygdsförbund
Anna Lindhagen	Naturvårdsverket

* har under året trätt in som efterträdare

1.3 Möten och sammankomster (verksamhetsledningen - EJ)

1. Övergripande POM-samordning

- Möte 3 mars med Eva Broms angående POM:s Framtidsseminarium 2014
- Programrådsmöte 10 april på Jordbruksverket i Jönköping
- Möte den 28 maj med Carina Knorpp på Landsbygdsdepartementet i Stockholm
- Telefon möte 27 augusti med Jordbruksverket angående POM:s lokalisering
- Programrådsmöte 16 oktober på NordGen i Alnarp
- Telefonmöte 10 november med Åsmund Aasdal angående den nationella genbanken.

2. Seminarier och konferenser

- Sensorikseminarium 27 februari med Lena Nygårds och två kockar på Apelgården i Alnarp. Provnings av gamla sorter av rova och kålrot.
- POM:s Framtidsseminarium 11-12 mars på Hooks herrgård.
- Nätverksmöte 18 mars HUT i Skåne, Grönt kulturarv på Regionmuseet i Kristianstad.
- Seminarium 14 maj om forskningsetik och plagiat, SLU i Alnarp.
- Seminarium i Visby 21-22 augusti om kulturvård och hållbar utvecklig-tema miljö, Uppsala universitet Campus Gotland.
- Leadership Board seminar på Härkeberga slott 8-9 september.

- Seminarium och rundabordssamtal om Konventionen om biologisk mångfald, Internationella fördraget om växtgenetiska resurser och Nagoyaprotokollet. 28 november LRF i Stockholm. Arrangör LRF och Sveriges Utsädesförening.

3. Projektplanering och genomförande

- Projektledarmöte 28 januari i Alnarp
- Projektledarmöte 3 april i Alnarp
- Projektledarmöte 2-3 juni i Vitemölle
- Projektledarmöte 11 september i Alnarp
- Projektledarmöte 19 november i Alnarp
- Projektledarmöte 18 december
- Telefonmöten med projektledarna hålls varannan vecka hela året, undantaget juli månad.

4. Övriga möten

- Studiebesök 19 maj hos POM, BioverCity Malmö
- POM-NordGenmöte 20 maj
- Studiebesök hos POM 27 maj Nätverket HUT Skåne Grönt kulturarv
- Studiebesök hos POM 25 augusti under LTV-fakultetens fakultetsdag
- Telefonmöte 26 augusti med nya stadsträdgårdsmästaren i Lycksele angående lokalt klonarkiv
- Besök av Tina Westerlund Hantverkslaboratoriet i Mariestad angående samarbetsprojekt
- Studiebesök hos POM 3 september från Nordic Baltic Meeting at NordGen Alnarp
- Besök hos POM 4 september av Annelie Sjölander Lindqvist Göteborgs universitet angående samarbete
- Telefonmöte med upphandlingsenheten på SLU

5. Möten relaterade till förökning och nyttjande

- Möte 14 februari i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp (FÖRMAK) på Alnarp
- Möte 16 september i FÖRMAK på Alnarp
- Möte 9 december FoU-marknads- och förökningsgruppen på Elitplantstationen i Balsgård

6. Möten relaterade till dokumentation i databaser

7. Möten med LTJ-fakulteten på Alnarp

Varje vecka hålls informationsmöten av prefekten med personalen på institutionen.

- Möte 8 januari ämnesgrupp 6
- Möte 13 januari Leadership Board LAPM
- Möte 14 januari med NordGen angående Lena Nygårds
- Möte 17 januari med Thomas Welwert angående administrativ hjälp till POM
- Möte 22 januari Ämnesgrupp 6. Seminarium Karin Persson om genetisk diversitet i insamlat material av november- och julkaktusar inom Krukväxtuppropet.
- Möte 5 februari Ämnesgrupp 6
- Möte 10 februari Leadership Board LAPM
- Möte 10 februari ekonomimöte prefekt LAPM
- Möte 26 februari Ämnesgrupp 6 Seminarium Gastronomiska regioner
- Möte 5 mars Ämnesgrupp 6 Seminarium Arbete och redskap i villaträdgården-mellan dröm och förverkligande Allan Gunnarsson, Carina Sjöholm & Katarina Saltzman
- Möte 10 mars Leadership Board LAPM
- Möte 19 mars Ämnesgrupp 6

- Möte 9 april Ämnesgrupp 6
- Möte 14 april Leadership Board LAPM
- Möte 23 april Ämnesgrupp 6
- Möte 28 april Dekanus möter ämnesgruppsledare angående fakultetens ämnesgruppers utveckling.
- Möte 7 maj Utbildningsdag LAPM Boklunden
- Möte 12 maj Leadership Board LAPM
- Möte 14 maj Ämnesgrupp 6 Seminarium Om hur Formas-projektet Om Egnahem.. fortskri-
der Anna Jakobsson
- Möte 15 maj Besök från Statens fastighetsverk
- Möte 9 juni Leadership Board LAPM
- Möte 11 juni Ämnesgrupp 6 Seminarium Jordgubbens domesticering och kulturhistoria
Inger Hjalmarsson
- Möte 18 augusti Leadership Board LAPM
- Möte 3 september Ämnesgrupp 6
- Möte 24 september Ämnesgrupp 6
- Möte 8 oktober Ämnesgrupp 6 Karin Svensson deltar
- Möte 8 oktober angående POM:s lokalisering
- Möte 14 oktober angående POM med Paul Jensén
- Möte 15 oktober Ämnesgrupp 6 Seminarium Åsa Klintborg Ahlklo "Growing children in the
garden".
- Möte 17 oktober angående POM:s lokalisering prefekt och ekonomistöd LAPM
- Möte 20 oktober Leadership Board LAPM
- Möte 22 oktober Ämnesgrupp 6 seminarium Ragnhild Claesson "Göra kulturarv tillsammans. Ett gestaltungs-förslag i en global stad "
- Möte 5 november Ämnesgrupp 6
- Möte 24 november Leadership Board LAPM
- Möte 26 november Ämnesgrupp 6
- Möte 10 december Institutionsdag-Forskning Boklunden
- Möte 15 december Leadership Board LAPM
- Möte 17 december Ämnesgrupp 6 Seminarium Åsa Ahrlund Om medeltida jaktmarker, Karin
Svensson deltog.

1.4 Personal inom POM 2014

Vi som arbetat inom POM:s sekretariat 2014 är:

Eva Jansson, operativ chef och samordnare

Jens Weibull, samordnare Jordbruksverket

Karin Persson, projektledare Lök-och knöluppet samt Krukväxtupppet

Linnea Oskarsson, projektledare Perennupppet

Inger Hjalmarsson, projektledare Frukt- och bäruppet och samordnare för de lokala klonariven

Lars-Åke Gustavsson, projektledare för Rosupppet

Henrik Morin, biträdande projektledare för Rosupppet, ansvarig för Träd- och buskupppet och POM på kyrkogården

Else-Marie Karlsson Strese, projektledare för Sparrisupppet

Birgitta Winberg, administratör

Agneta Börjesson, POM stöd Exceptionell råvara

Lena Nygårds, projektledare Fröupppet, slutade sin anställning på SLU 30 juni 2014.

1.5 Särskilda kommentarer

POM på LTV-fakulteten

Eva Jansson ingår i institutionsledningen för den nya institutionen, här kallat Leadership Board, och Eva Jansson är ledare för en av sex så kallade ämnesgrupper på institutionen. Gruppen har namnet Historia och kulturarv. Gruppen träffas två gånger per månad och en serie internseminarier har påbörjats. Eva planerar och genomför dessa möten.

Eva har under hösten tillsammans med Emma Paulsson och Tobias Emilsson ingått i en projektgrupp med uppgift att ta fram ett förslag till hur institutionens ledningsråd ska fungera på uppdrag av institutionens prefekt. Resultatet av detta arbete presenterades vid ett möte den 17 december.

Förberedelser för etablering av nya lokala klonarkiv

Arbetet med de lokala klonariven kommer att aktiveras under 2015 då vi vet vilka växter som kommer att ingå i den nationella genbanken.

Invigning av nya lokala klonarkiv

Inga nya klonarkiv har invigts under 2014.

Varumärket Grönt kulturarv®

Tre nya perenner från Perennuppropet, en ny ros från Rosuppropet och tre kloner av gammal brukshumle introducerades till plantskolorna på Elmia Gardenmässan i Jönköping i oktober 2014. Mer information om dessa växter finns på POM:s hemsida www.slu.se/pom under rubriken Grönt kulturarv®.

Strategiarbete inför POM:s nästa fas 2016-2020

Den 11-12 mars inleddes POM:s strategiarbete för perioden 2016-2020 med en Framtidsverkstad på Hooks herrgård i Småland. Syftet med seminariet var att tillsammans arbeta med att forma innehållet för ett fortsatt program för tiden 2016-2020. Till seminariet inbjöds aktörer från olika delar av samhället som bedömdes kunna bidra med olika och delvis nya perspektiv på användningen av våra genresurser och det gröna kulturarvet. Det blev två intressanta och kreativa dagar med ett trettiotal deltagare. Seminariet ledare var Eva Broms. Resultatet¹ summerades därefter av Jens Weibull på Jordbruksverket som är ansvarig för att sammanställa och författa strategin.

Arbetet har sedan fortsatt under 2014 med ett antal så kallade strategidagar med projektledarna. Strategin ska vara färdig under mars 2015.

Sammanställning och dokumentation från Framtidsverkstaden finner ni på POM:s hemsida.

---

¹ <http://www.slu.se/PageFiles/373791/Sammanst%c3%a4llning%20POMs%20verkstad%2011-12%20mars%202014.pdf>

Framtidsverkstad på Hooks herrgård. Foto: Eva Jansson

2. Rapporter från POM:s olika uppdrag

2.1 Uppföljning av Fröuppdraget

LBU-projektet "Gamla trotjänare i köksland och i grytan"

Projektledare Lena Nygårds

Inom det LBU-finansierade projektet "Äldre köksväxter i odling och användning på nytt" har äldre sorter av gråärt, trädgårdsböna, bondböna och potatislök hittat vägen ut i odlingar och kök. Kontakterna med de odlare som har nåtts av Fröuppdragets fröer, och fröfirmornas intresse för styrkan i sorternas berättelser, har inspirerat oss att gå vidare och använda erfarenheterna till att uppmärksamma andra äldre och traditionellt odlade köksväxter som kålrot och rova.

Kålroten är en ganska ung grönsak. Det finns inga säkra källor som visar att kålrötter ska ha odlats i Sverige före 1600-talet. Möjligen uppstod kålroten i östra Östersjöområdet och fördes till Sverige av emigranter österifrån. I Sverige blev den snabbt populär och kom att odlas i sådan omfattning att den ofta räknas som en svensk grönsak. I England och Frankrike kallas den också för *swede*. I slutet av 1800-talet blev det populärt att odla foderrotfrukter som rovor och kålrötter och sorter importerades bland annat från Skottland (Osvald, 1959). Dessa förädlades vidare i Skåne och frön såldes till hela landet. De fröer som samlats in till Fröuppdraget kan vara av såväl äldre svensk härstamning som förädlade sorter från slutet av 1800-talet, eller resultatet av spontana korsningar.

Rovan är mycket äldre än kålroten och finns omnämnd redan i de äldsta landskapslagarna. Osvald (1959) menar att rovor var i odling i Sverige redan under bronsåldern. De växer snabbt och är hårdiga även i delar av landet där få andra grödor kan växa. Rovor har odlats till såväl föda som foder.

NordGen på Alnarp bevarar 45 svenska sorter av kålrot och 19 sorter av rova som skiljer sig i ursprung, utseende, smak och med olika användningsområden. Både kålroten och rovan lämpar sig väl både för den lilla köksträdgården och större odling.

Tanken är att projektet ska ta kålroten och rovan hela vägen fram till fröfirmorna, odlare och lokala matentreprenörer. Vår önskan är att låta dessa äldre sorter med en intressant odlingshistoria lyftas fram och genom nyttjandet av varumärket Grönt kulturarv® få stor genomslagskraft och nå ut till många fler.

I samarbete med NordGen gjordes ett urval av accessioner av kålrot och rova.

Sensorik och smakanalys

Sensorikanalys och smakdiagram gjordes för de olika kålrot- och rovsorterna för att kunna presentera smakbeskrivningar.

Här kommer sammanställningen av resultaten från provsmakningen av kålrötter och rovor som gjordes av kockarna och sensorikledarna Lotta Dahl Petersson och Carlo Rojas Caravajal i februari 2014. Förutom Lotta och Carlos var Lena Nygårds med och provsmakade.

Provsmakningen gick till så att vi började med att bestämma smakord genom att smaka på en kålrot – Östgöta II och en rova – okänd sort av majrova. Dessa två ingick sen inte i själva provsmakningen. Smakorden som vi kunde enas om (som vi alla tre uppfattade och förstod) var krispig, fast, aromatisk, söt, pepprig, kryddig, frisk, kålsmak, mustig, örtig, eftersmak.

Vi provsmakade en sort i taget, dels en rå dels en kokt och fyllde i ett formulär som hade en skala från Ingen till Mycket. Sammanlagt provsmakades fem sorter av kålrot och fyra sorter av rova.

Lotta och Carlos, som är utbildade kockar med speciellt bra smaksinnen, smakade sig säkert igenom alla sorterna. För Lena, som är otränad att sätta ord på smaker, tog det lång tid och mot slutet var det svårt att urskilja de olika smakerna.

Då provsmakningen gjordes i februari innebar det att rötterna hade legat förvarade i NordGens svalrum, där deras bevarandepotatis också förvaras, i cirka fem månader. Det påverkar smaken på rötterna.

Smakbeskrivning – resultatet av smakprovningen

Kålrot

'Klint Karin'

Rå: Krispig, Fast och Söt

Tillagad: Söt, Aromatisk, Krispig/Örtig

Rå: Klint Karins kålrot från Hälsingland karaktäriseras av en fast och krispig konsistens som rå med en tydlig sötma.

Tillagad: Som tillagad är 'Klint Karin' desto sötare i smaken med mycket örtighet och en mild aromatisk ton.

'Ljustorp'

Rå: Fast, Krispig, Örtig med Frisk smak

Tillagad: Söt, Fast, Krispig, Örtig/Kryddig

Rå: 'Ljustorp' är en kålrot med anor från 1800-talets Medelpad där den fått växa till att bli en fast och krispig kålrot. 'Ljustorp' har en mild örtighet och en härlig frisk smak som lämpar sig väl i t.ex. råkost.

Tillagad: 'Ljustorp' förblir förhållandevis fast och krispig i sin konsistens och får en god söt smak. En mild kryddighet och örtighet återfinns också som tillagad.

'Norsjö'

Rå: Fast, Krispig, Söt med kålsmak

Tillagad: Söt, Mustig, Örtig med kålsmak

Rå: Från Västerbotten kommer 'Norsjö' som är en fast och krispig kålrot som har en härlig sötma och en behaglig kålsmak.

Tillagad: 'Norsjö' är som tillagad en mustig och söt kålrot med en djup örtighet där den fina milda kålsmaken fortfarande är tydlig.

'Nusnäs'

Rå: Fast, Söt, Örtig/Kryddig och kålsmak

Tillagad: Söt, Mustig, Örtig

Rå: Från Nusnäs, Dalarna kommer denna kålrot som har en fast konsistens, är söt i smaken och har en tydlig örtighet med en fin kålsmak.

Tillagad: 'Nusnäs' är som tillagad en sötare och mustigare kålrot som har kvar en distinkt örtighet.

'Sollrot'

Rå: Söt, Fast, Örtig

Tillagad: Söt, Kryddig, Mustig, Fast

Rå: Odlad av Håll Nils Matsson från Sollerön, Dalarna, är 'Sollrot' en fast, söt och örtig kålrot.

Tillagad: 'Sollrot' behåller sin fasta form och blir desto sötare med en tydlig kryddighet som ger en mustig sensation.

Rova

'Hede'

Rå: Örtig, Fast/Krispig, Frisk, Kryddig

Tillagad: Söt, Mustig, Aromatisk

Rå: En fast och krispig rova från Hede, Härjedalen. 'Hede' har en frisk smak med drag av örter och kryddor.

Tillagad: 'Hede' är lite sötare som tillagad samt får den en mild mustig och aromatisk smak.

'Jerker'

Rå: Kryddig, Örtig, Pepprig,

Tillagad: Örtig, Söt, Aromatisk och Mustig

Rå: 'Jerker' är en rova med mycket ört- och kryddsmak samt pepprighet med en mild eftersmak.

Tillagad: En tillagad 'Jerker' är en söt, aromatisk och mustig kålrot med en kvarlevande örtighet.

'Lantmannarova'

Rå: Kryddig, Pepprig, Krispig med lång eftersmak
Tillagad: Örtig, Söt, kryddig/pepprig

Rå: Västerbottenrovan 'Lantmannarova' är en krispig rova med mycket kryddighet. Den har en tydlig pepprighet och en lång eftersmak.

Tillagad: 'Lantmannarova' rovan får en intensiv örtighet som tillagad och blir lite sötare i smaken där pepprigheten har avtagit samt som en mild kryddighet blir kvar.

'Sirius'

Rå: Krispig, Fast och Kryddig/Pepprig (Lång eftersmak)
Tillagad: Örtig, Aromatisk och Söt

Rå: 'Sirius' en är rova av fast och krispig konsistens med tydlig pepprighet samtidigt som den är kryddig och har en lång eftersmak. 'Sirius' kan med fördel användas istället för pepparrot till t.ex. fiskrätter.

Tillagad: Till skillnad från sin råa form blir 'Sirius' sötare med en tydlig örtighet och en aromatisk smak.

Projektet kunde inte slutföras eftersom Lena Nygårds inte kunde anställas på LTV-fakulteten på SLU. Pengarna har lämnats tillbaka till Jordbruksverket. Lena avslutade sin anställning på SLU den 30 juni 2014.

Vi riktar ett stort och varmt tack till Lena Nygårds som med sin specialkompetens, stora engagemang, kreativitet, klurighet och professionalitet arbetat med oss på POM från 2002-2014. Du har lämnat ett stort hålrum efter dig Lena!

Utmärkelsen Guldärtan 2014

Länsstyrelsen i Jönköping har delat ut en Guldärta till Bitte Wilson.

2.2 Perennuppropet

Projektledare Linnea Oskarsson

Under 2014 har arbetet inom Perennuppropet koncentrerats kring utvärdering och dokumentation av insamlade perenner samt urval och uppbyggnad av den centrala genbanken.

Utvärdering och provodling

Under året kom enstaka tips om äldre perenner till Perennuppropet. De flesta skickades in via hemsidan. Tipsen följdes upp med mejl eller telefonsamtal till personerna som lämnat tipset. Sedan inventeringen startade har sammanlagt 748 personer kontaktat uppropet med brev eller mejl och strax över 460 inventeringsrapporter har lämnats in av uppropets inventerare. Allt som allt har det kommit tips om uppskattningsvis 7000-8000 perenner.

På uppropets provodlingsfält stod vid årets slut sammanlagt 1100 accessioner. Provodlingen kompletterades med enstaka accessioner som, av olika anledningar, blivit försenade. Dokumentationen av de insamlade sorterna fortsatte under året. Huvuddelen av skötseln av de provodlade perennerna lades ut på SLU Trädgårdslab, men uppbindning, gödsling av pioner, föryngring av kollektor, tillbakaskärning av de perenner som spridit sig samt beställning, montering och utsättning av skyltar gjordes

av projektledaren. Bortklippning av fröer sköttes av projektledaren under fem månader och en extraanställd på halvtid under två månader.

Etablering av central genbank

Projektledaren fortsatte arbetet med urval av kollekt till den nationella genbanken. I de fall hon behövde mer information om accessionernas historia tog hon kontakt med donatorerna för att få kompletterande uppgifter. Inom några slakten gjorde projektledaren sammanställningar av de utvalda växterna för referensgruppen att ta ställning till. Till sammanställningarna formulerade projektledaren också förslag på sortnamn av de insamlade växterna så att referensgruppen kunde ta beslut.

Projektledaren deltog, tillsammans med projektledarna för Sparrisuppropet och Lök- och knöluppropet, i diskussioner om utformandet av perenn-, lök- och knölbäddarna i den centrala genbanken. Under tidig höst iordningställdes de sandblandade bäddarna för irisar och lökväxter i den centrala genbanken i Alnarp. I september planterade projektledaren det trettioital irisar som valts ut för bevarande.

Dokumentation i databaser

Projektledaren lade in samlad dokumentation om ett tjugotal perenner i inventeringsdatabasen. Ett tjugotal tidigare datalagda inventeringslokaler har gått igenom, reviderats och kompletterats med mer information. Tidigare inlagda poster har kompletterats med foton. Tillsammans med NordGen har buggar i inventeringsdatabasen rättats till.

Projektledaren har, tillsammans med projektledaren för lök- och knöluppropet, fått en halv dags utbildning på NordGen om principerna för inmatning i genbanksdatabasen SESTO av accessioner i den nationella genbanken. De har också, tillsammans med projektledaren för frukt- och bäruppropet, förberett en workshop för POM:s projektledare om inmatning i SESTO.

Projektledaren har också skickat ut dokumentet "Godkännande ang. användning av fotografier och andra dokument som rör POMs inventeringar av kulturväxter" till ett trettioital av de trädgårdsägare som kontaktat Perennuppropet.

Föredrag och rundvisningar

Under året har projektledaren föreläst om POM och Perennuppropet för studenterna på kursen Bebyggelsemiljöns gröna kulturarv, Trädgårdshistoria för landskapsingenjörer, Trädgårdshistoria för trädgårdsingenjörer samt The Cultural Heritage of Landscape Architecture. Hon har också föreläst för Stockholms läns hembygdsförbund och Kungälv's trädgårdsförening samt haft tre öppna föredrag på mässan Nordiska Trädgårdar.

Flera grupper har besökt Perennuppropets provodlingsfält. Projektledaren har guidat besökare från Statens Fastighetsverk, Julitas trädgårdssektion, POM:s programråd, NordGen, nätverket Hållbar Utveckling Skåne, nätverket BiodiverCity, SLU-anställda på LTVs fakultetsdag i Alnarp samt deltagarna på *Workshop on documentation and distribution of plant genetic resources in the Nordic and Baltic area* anordnad av NordGen.

Möten

Under året deltog projektledaren i institutionens för landskapsarkitektur, planering och förvaltning veckovisa möten. Hon medverkade också i de möten som institutionens ämnesgrupp för Historia och kulturarv sammankallade varannan vecka. Projektledaren har också deltagit i de telefonmöten som hålls inom POM varannan vecka. Hon har även medverkat vid fyra projektledarmöten under 2014, varav ett internat. Utöver det har projektledaren sammankallat två möten med Perennuppropets referensgrupp. Där har bland annat principer för urval av växter och prioriteringar i det fortsatta arbetet diskuterats. I december deltog projektledaren i ett möte med institutionens prefekt angående lokaler för POM.

Grönt kulturarv

Under 2014 deltog projektledaren i två möten i POM: s Föröknings- och marknadsföringsgrupp samt tre möten inom gruppen som är knuten till FoU-projektet *Strategier för nyttjande av POM-växtmaterial*.

I mars deltog projektledaren på mässan Nordiska trädgårdar där hon presenterade de två nya Grönt kulturarv-perenner som kom i handeln under våren 2014. Projektledaren presenterade dem vid tre öppna föredrag för besökarna samt var med och bemannade POM:s monter under två dagar.

Under hösten arbetade projektledaren med 2015 års lansering av tre nya perennsorter under varumärket Grönt kulturarv. Perennerna gavs sortnamn i samarbete med uppropets referensgrupp. Projektledaren skrev informationstexter samt produktblad om sorterna som hon också la ut på Grönt kulturarvs hemsida. Hon skrev också en pressrelease samt tog fram foton att använda vid marknadsföring. Två av trädgårdarna där perennerna samlats in besöktes för kompletterande fotografering. Projektledaren höll även kontakt med den grafiska formgivare som tog fram affischer och mässmaterial. I samband med publicerandet av informationsmaterialet på Grönt kulturarvs hemsida fick projektledaren en halvdags undervisning av en kollega i webpubliceringsprogrammet EpiServer.

De tre Grönt kulturarv-perennerna presenterades för näringen på branschmässan ELMIA Garden i oktober. Projektledaren planerade montern och POM: s deltagande på mässan. Tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppet byggde hon POM:s monter och bemannade den under en av mässans två dagar. Hon deltog även i Svenska plantskolors pressträff där hon presenterade de nya sorterna.

POM:s monter på Elmiamässan i Jönköping 2014.

Foto: Linnea Oskarsson POM

Under året har projektledaren haft kontakt med de personer som donerat perennerna som introducerats i handeln och informerat dem om lanseringen. I september fick Elitplantstationen delningar från provodlingsfältet av de perennsorter som valts ut att lanseras som Grönt kulturarv-perenner 2017.

Grönt kulturarv-perennerna har omnämnts i flera notiser, artiklar och bloggar under året (se publiceringslista för Perennuppropet 2014). Perennerna har också beskrivits i Movium Faktablad nr 8 2014.

Höstfloxen 'Morfar Albert', är en av de nya Grönt kulturarv®-perenner som presenterades 2014.

Foto: Linnea Oskarsson POM

Kontakt med inventerare och donatorer

Under året har projektledaren skickat ut mejl till uppropets inventerare och informerat om vad som hänt inom uppropet. Hon har också besvarat frågor från de donatorer som hört av sig och undrat vad som hänt med deras växt sedan den samlades in. I mån av tid har projektledaren också försökt att besvara frågor från allmänheten angående äldre perenner.

Nordiskt samarbete

Projektledaren har haft kontakt med norska inventerare vid flera tillfällen för att diskutera art- och sortbestämningar av olika perenner.

NordGens arbetsgrupp

Perennuppropets projektledare är en av sammanlagt två svenska deltagare i NordGens arbetsgrupp för frukt, bär och prydnadsväxter. I januari deltog hon i ett möte om arbetsgruppens planerade aktiviteter under året.

Övrigt

I mars deltog projektledaren i ett Framtidsseminarium om POM 2016-2020 på Hooks herrgård i Småland. Hon sammanställde också en egenutvärdering av Perennuppropet till Jordbruksverket.

I mars röjde projektledaren de bäddar med perenner på Trädgårdslaboratoriet på SLU Alnarp som hört till det så kallade WWF-projektet. Projektet drevs från Alnarp på 1990-talet och samlade in perenner och lökväxter från äldre trädgårdar i huvudsakligen Skåne. Eftersom dokumentationen kring växterna försvunnit beslöts att odlingen skulle röjas.

I augusti var projektledaren under en vecka handledare för en praktikant från SLU: s trädgårdsingenjörsutbildning.

2.3 Träd- och buskuppropet

Kontaktperson: Henrik Morin

Nationella genbanken

Under året har skötselarbetet bestått i uppbindning, beskärning samt ogräsbekämpning i växtbäddarna och kring enskilda plantor. Vattning har endast krävts vid två tillfällen. Plantorna är nu etablerade och droppbevattningen avvecklas för att föras över till det blivande rosältet. 2015 kommer de sista öppna ytorna att sås igen med gräs för att 2015 skötas med gräsklippning. Poppelsamlingens bäddar kommer även fortsättningsvis vara täckta med Mypex-väv.

Enstaka kompletterande förökningar har gjorts av plantor där förökning tidigare misslyckats. Särskilt glädjande är att det nu finns två plantor säkrade av den ovanliga hängaspen vid Löfstad slott, Östergötland. Originalträdet skadades under året i samband med stormar. Trädet har tidigare visat sig vara svårförökat.

Under våren insamlades och sticklingsförökades de mest intressanta av Umeås popplar. De kommer att planteras i genbanken på Alnarp 2015. Ett mindre antal insamlingar står i jordslag för utplantering under 2015.

Under året har POM samlat in syrenplantor till genbanken, vilka uppförökats från gamla syrener som tidigare växte på Svenska kyrkans mark söder och väster om Lunds domkyrka. Området är under omgestaltning och syrenerna har valts bort för att ge området ett öppnare intryck. De gamla syrenerna (flera sorter) är värdefulla att bevara och utgör ett bra komplement till POM:s samling. Hanteringen av förökningsmaterialet har ombesörjts av Peter Linder, Linders plantskola.

Dokumentation

Merparten av träd- och busksamlingen är nu inlagt i databasen SESTO. Återstår att komplettera med fotomaterial och att samordna vissa uppgifter med övriga uppslags inläggningar.

Morfologi hos unga popplar

Dendrolog PerOla Fritzon, har påbörjat morfologiska studier av poppelsamlingen. Syftet är att dokumentera särskiljande karaktärer hos årsskott/vegetativa skott för att underlätta art- och sortbestämning.

Pollenförekomst hos äldre exemplar av flikbladiga björkar i relation till salufört material

PerOla Fritzon genomförde i samarbete med POM och NordGen en fältstudie av mer än 300 äldre individer av flikbladiga björkar, från Alnarp i söder till Hammarstrand i norr. Huvudparten av de inventerade träden tillhörde de fyra mest förekommande typerna av flikbladiga björkar: 'Dalecarlica', 'Dalecarlica Ås', 'Crispa', samt den klon som vanligen förekommer under det ogiltiga namnet "Laciniata". Den senare är också känd som den flikbladiga björk vilken under 1980- och 1990-talen planterades som s.k. "Riksträd" och då felaktigt kallades ornäsbjörk. Sedan 2007 är den äkta ornäsbjörken *Betula pendula* 'Dalecarlica' (med E-plantstatus) allmänt tillgänglig handeln.

Den genomförda studien pekar tydligt mot att flikbladiga björkar är ett bra trädval för miljöer som ska vara säkra även för allergiker eftersom inga hanhången observerades hos de studerade träden.

I studien redovisas också de särskiljande karaktärerna för 'Dalecarlica', 'Crispa' och "Laciniata" samt många exempel på habitus hos enskilda individer av dessa. Rapporten finns publicerad på POM:s hemsida.

Branschkontakter och informationsutbyte

Liksom under 2013 har det varit flera kontakter med yrkesverksamma inom park och trädgård, såsom plantskolister, arborister och verksamma inom kulturmiljövården.

Samarbete med Statens fastighetsverk har bl.a. rört växtidentifiering vid Kungsträdgården, Linköping samt ett förökningsprojekt för ett gammalt mullbär vid länsresidenset i Malmö.

POM har haft samarbete med trädgårdshistoriker på Åland, bl.a. för medhjälp med sortbestämning av äldre häckar i de äldre delarna av Mariehamn.

Exempel på workshops och seminarier som varit värdefulla för att sprida information, upprätthålla och vidga POM:s nätverk har varit:

- Information för kyrkogårdschefernas nätverk om POM:s insamlingar och arbete, Malmö 4 april.
- Medverkan med POM-monter i "Nordiska Trädgårdar" i Älvsjö, 20-23 april. Föreläsningar om äldre, vedartat växtmaterial på kyrkogårdar – både i seminarieform och i öppna föredrag.
- Deltagit i konferensen Urban Tree Diversity, 16-17 juni, Alnarp
- Deltagit i trädgårdskonsulenternas studieresa till Umeå, Skellefteå och Piteå 20-22 augusti. Har där bl.a. tittat på originalplatserna för en del av POM:s poppelmateriel.
- Medverkat som expert vid Fastighetsverkets parkdag i residensparken vid Linköpings slott den 4 oktober. Bland annat beskrevs syrenbeståndet som kom dit med Rudolf Abelin.

- Medverkan som fördragshållare och arrangör av workshops på konferensen "Den synliga handen: Trädgårdsmästarens roll i den historiska trädgården på Mårbacka" den 21-22 oktober på Mårbacka minnesgård, Sunne.
- Blivit intervjuad ang. äldre växtmaterial på kyrkogårdar för artiklar i bl.a. Utemiljö, Kyrkogården, Kyrkans tidning och Hemträdgården (publiceras 2015).
- Undervisat vid Forslundagymnasiets YH-utbildning för trädgårdsmästare om äldre, nordligt växtmaterial och restaurering av landsbygdens mindre trädgårdar.
- Undervisat vid Göteborgs universitet/Hantverkslaboratoriet om värdering av äldre växtmaterial i samband med upprättande av olika former av skötseldokument.

POM på Kyrkogården

Kontaktperson Henrik Morin

Branschkontakter

Liksom föregående år har vi medverkat i sammanhang där vi underhållit viktiga kontaktytor med branschen. Exempel är:

Information för kyrkogårdschefernas nätverk om POM:s insamlingar och övriga arbete, Malmö 4 april.

POM:s roll som kunskapsbank innebar bl.a. att Henrik medverkade som faktagranskare för rapporten "Buxbom - Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge" av Cissela Olsson och Anna Rabow. Utgiven av Regionmuseet Kristianstad.

KyrkoPOM i media

Henrik har blivit intervjuad angående äldre växtmaterial på kyrkogårdar för artiklar i bl.a. Utemiljö, Kyrkogården, Kyrkans tidning och Hemträdgården (publiceras 2015).

Medverkan vid seminarier och fortbildning

Medverkan som föreläsare i SKKF:s (Sveriges krematorie- och kyrkogårdsförbund) utbildningsdag kring upprättande av vård och underhållsplaner för kyrkogårdar, Vreta kloster 30 september. Fokus på kulturhistorisk värdering av kyrkogårdens äldre växtmaterial.

Mässor och seminarer

POM medverkade på "Nordiska trädgårdar" 20-23 mars med egen monter.

Henrik medverkade den 21 mars på samma mässa som föreläsare i fackseminariet "Kyrkogårdar – mer än en begravningsplats" samt den 22 och 23 mars med öppna föredrag för allmänheten under titeln "Låt kyrkogårdens växter berätta – växtfynd och växthistorier i äldre kyrkogårdsmiljöer".

Undervisat vid Göteborgs universitet/Hantverkslaboratoriet om värdering av äldre växtmaterial i samband med upprättande av olika former av skötseldokument.

Handledning av examensarbete

Henrik medverkade som biträdande handledare för Jessica Anderssons examensarbete (landskapsin-
genjörprogrammet): "Träd och deras värde på begravningsplatser i urban miljö – en studie av kul-
turhistoriska värden, biologiska värden samt säkerhet". Västra kyrkogården, Göteborg. Avslutades
och publicerades i februari 2014.

Vildtulpan, *Tulipa sylvestris* har spridit sig på en sörmländsk kyrkogård. Foto: Henrik Morin, POM

Genomgång av tidigare inventeringar

Under året har Henrik gått igenom och delvis scannat Åsa Klintborg Ahlklos omfattande, äldre bildmaterial från arbetet med boken "Mellan trädkrans och minneslund" (2001). Främst är det växter i gravplanteringar som varit fokus.

Sammanställningen av information om äldre växtmaterial i genomförda vård- och underhållsplaner i Småland, Östergötland och Sörmland fortsätter.

2.4 Lök- och knöluppet samt Krukväxtupppet

Projektledare Karin Persson

Inom Lök- och knöluppet inventeras, dokumenteras och bevaras prydnadslökar och knölar som varit i odling i Sverige före 1940. När det gäller Krukväxtupppet inventeras, dokumenteras och bevaras krukväxter som går att spåra tillbaka före 1960.

Under verksamhetsåret 2014 har fokus legat framför allt på att kontakta folk, arbeta med databaser, provodling, utvärdering av växterna samt planering och plantering i den Nationella genbanken i Alnarp.

Lök- och knöluppet

Till Lök- och knöluppet har det vid årets slut inkommit 1807 tips från 641 personer. Under året har projektledaren fortsatt att kontakta tipslämnare för att få fullständig historia på växttipsen.

Provodling - Utvärdering

Provodlingen av över 800 kollektorer från 51 arter av prydnadslökar och- knölar har fortsatt under 2014. Under våren och sommaren utvärderades ett antal växtgrupper och beslut togs om vilka kollektorer som skulle gå vidare till den Nationella genbanken. Utvärderingen genomfördes med hjälp av studier av morfologi, historia och växternas ålder samt i vissa fall DNA-studier. Stora delar av materialet har pressats till POM:s herbarium. En sammanställning för varje växtgrupp har gjorts. Släkterna som utvärderades var följande; dahlia, hyacint, kapstjärna, klockhyacint, knöliris, krokus, pärlhyacint, scilla, tulpan och vildtulpan.

Nationella genbanken - Alnarp

Under året har projektledaren tillsammans med projektledaren för Perennupppet börjat planera och anlägga den del av Nationella genbanken i Alnarp som ska bestå av prydnadslökar och- knölar och perenner. Denna del kommer att bestå av tre delar med 13 bäddar i varje del. Den första delen som består av 5 perennbäddar och 8 sandbäddar anlades på sensommaren. I september planterades 78 kollektorer av lökar/knölar i sandbäddarna. Det var framförallt tulpaner (49 st), men även klockhyacinter (4 st), pärlhyacinter (7 st), krokus (6 st), vildtulpaner (4 st), scilla (3), knölirisar (2 st), hyacint (2 st) samt en kapstjärna. 45 kollektorer av dahlior har också valts ut till genbanken och ska planteras till våren 2015. På de övriga två delarna av fältet har kompost lagts ut och tre provbäddar har gjorts. Detta arbete kommer att fortsätta under våren 2015. Totalt kommer det bli 39 bäddar för prydnads- perenner, lökar och knölar samt vegetativt förökade köksväxter. Här kommer cirka 250 kollektorer av prydnadslökar och -knölar att bevaras.

Det diskuteras tulpaner....

Foto: Eva Jansson

Databas - Hemsida

Projektledaren har arbetat med två databaser under året. Det är inventeringsdatabasen och genbanksdatabasen. De tips som kom in genom narcissprojektet har nu lagts in i inventeringsdatabasen. Där finns nu 417 lokaler inlagda med cirka 3300 bilder på olika narcisser. Projektledaren har även under hösten lärt sig hur genbanksdatabasen fungerar och ska börja lägga in de kollektionerna som är planterade i den Nationella genbanken. Projektledaren har även jobbat med att uppdatera Krukväxtuppropets och Lök- och knöluuppropets hemsidor.

Provodling av äldre pelargonsorter.

Foto: Karin Persson

Krukväxtuppropet

Det kommer fortfarande in enstaka tips till uppropet. Vid årets slut hade det kommit in 1090 tips om äldre krukväxter från 662 personer. Under hösten och vintern kontaktades flera tipslämnare, och detta kommer att fortsätta under början av 2015. En sammanställning för varje släkte görs och därefter tas beslut om vilka krukväxter som ska tas in och bevaras. Detta görs tillsammans med uppropets referensgrupp.

På ett projektledarmöte i höstas ändrades antalet kollektioner krukväxter som ska bevaras i den Nationella genbanken från 100 styckena till 175 krukväxter. Detta gör att det kommer att bli lättare med att ta beslut om vilka krukväxter som ska bevaras.

Utvärdering av växter

Jul- och novemberkaktusarna kommer att utvärderas en sista gång nu i vinter 2014/15. Redan under våren 2014 gjordes en stor gallring då närmare 70 % av materiellt kastades. I februari/mars kommer projektledaren tillsammans med referensgruppen ta beslut om vilka som ska bevaras.

Tidigt i höstas skickades brev ut till alla personer som har hört av sig om gamla hibiskuser. Totalt hade vi fått in tips om 77 hibiskusar. En del av hibiskusarna klarade inte 1960 års gränsen och andra

hade hunnit gå bort. Vid årets slut hade 34 sticklingar inkommit och de allra flesta har rotat sig. Genom att enbart studera bladen kan man se att det finns en ganska stor variation i materialet.

Hjälp med gloxiniaväxter, amaryllisväxter samt begonior

Den 16 oktober var projektledaren i Nässjö och besökte Margareta Edqvist. Hon har hjälpt till med att kontakta personer som har hört av sig till uppropet. Det gäller framförallt de som har lämnat in tips om amaryllisväxter (krinum, spindellilja, elefanttunga, målarbortse mm) och gloxiniaväxter (kornettblomma, gloxinia, narrhuva, St Paulia mm). Margareta ska även hjälpa till med art- och sortbestämning av begoniorerna som vi har fått tips om. Margareta har kommit på god väg och blev klar med gloxinaväxterna under julen. Det var ett givande möte i Nässjö och vi kan börjavälja ut vilka krukväxter som är intressanta att bevara inom dessa växtgrupper.

Försök i Biotronen - pelargoner

I juni månad genomfördes ett sjukdomstest på de pelargoner som har gått vidare för bevarande, ca 35 stycken. Testet genomfördes under fem veckor i biotronen i Alnarp. Växterna odlades vid en temperatur på 27 °C dagtid och 20°C nattetid. Efter fem veckor studerade virologen Gunilla Åhman pelargonerna och utvärderade dem. De flesta pelargonerna hade bakterios, men bara enstaka hade virus.

Grönt kulturarv

Hösten 2013 höll projektledaren ett föredrag för GRO:s krukväxtodlare om Krukväxtuppropet. Det var flera odlare som var intresserade av att odla gamla krukväxter med historia. Under 2014 har projektledaren gått vidare med detta och idag är det två odlare som har fått plantor/sticklingar av nio olika sorter. Tanken är att det under 2016 och/eller 2017 ska introduceras krukväxter insamlade inom Krukväxtuppropet som Grönt kulturarvsväxter.

Föredrag, rundvandring och möten

Januari- Landskapsingenjörerna, om POM

Februari - Lund IBMA, om Lök- och knöluuppropet samt Krukväxtuppropet

Mars - seminarium om Jul- och novemberkaktusar för ämnesgruppen Historia och kulturarv

Mars - Hembygdsförbundet i Stockholms län, om POM

Maj - Grönt kulturarvs kurs, SLU, om POM

Maj - Tring-design studenter, om POM

Rundvandringar på provodlingen samt genbanken

Maj - Statens fastighetsverk

Maj – HUT Skåne "Det gröna kulturarvet"

Augusti – LTV-Fakultetsdagen, SLU Alnarps

September - rundvandring för personal från Julita gård och museer

Möten

Varannan vecka har medarbetarna inom POM haft telefonmöte.

Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning har möte varje vecka som projektledaren har deltagit i.

Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltnings ämnesgrupp för Historia och kulturarv har haft möte varannan eller var tredje vecka, där projektledaren har medverkat.

Projektledaren har under året medverkat i fem heldags projektledarmöten.

I POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp, FÖRMAK, har projektledaren medverkat två gånger under året.

Konferenser - mässor

11-12 mars Hooks herrgård – POM – Framtidsverkstad – Idéer till POMs nya strategi 2016-2020.

20-23 mars genomfördes trädgårdsmässan Nordiska trädgårdar i Älvsjö. Projektledaren medverkade i monter samt med planeringen tillsammans med de övriga projektledarna inom POM.

7-8 oktober lanserades de nya Grönt kulturarvs växter på Elmia – Garden i Jönköping. Projektledaren planerade och deltog tillsammans med projektledaren för Perennuppropet i denna mäsas.

2.5 Rosuppropet

Projektledare Lars-Åke Gustavsson och biträdande projektledare Henrik Morin

Övergripande planerings- och projektledarmöten

Flera arbetsmöten och telefonmöten har hållits, flertalet gånger på Alnarp men också i Vitemölla, tillsammans med POM:s samordnare och företrädare för övriga POM-projekt. Projektledaren deltog i POM:s framtidsseminarium i Hooks herrgård.

Referensgruppen

Ett möte har hållits i projektets referensgrupp, i form av ett telefonmöte, den 6 maj. Därutöver har många diskussioner förekommit i för projektet aktuella frågor i andra sammanhang, främst mellan medlemmar av referensgruppen och evalueringsgruppen. Aktuella frågor som berörts är bl.a. utvärderingen av rosorna i provodlingen inkl. DNA-studierna, förökning, distribution och marknadsföring av POM-rosor, Årets POM-ros, klonarkiven, databaserna och herbariestudierna.

Information, marknadsföring, utbildning, rådgivning m.m.

Kunskap i skiftande POM-relaterade frågor har efterfrågats vid ett flertal tillfällen under året. Allmänheten, hembygdsföreningar, kyrkogårdsförvaltningar, museer, länsstyrelser med flera söker kunskap om kulturväxters historia i allmänhet och om det äldre, svenska rossortimentet i synnerhet. Omfattningen av denna rådgivning ökar från år till år.

Under året har POM, främst genom projektledaren och bitr. projektledaren men också under medverkan av rosinventerare, deltagit i en rad publika aktiviteter. POM har medverkat i Nordiska Träd-

gårdar i Älvsjö i mars och Elmia i oktober. Det har bl.a. skett i egna montrar eller i samverkan med andra aktörer, bl.a. FOR och Sveplant. Arbetet har bl. a. innefattat uppgifter som föreläsningar, demonstrationer och rådgivning. Vid dessa aktiviteter fanns POM:s introducerade rosor 'Skeda' och 'Lövhult' till försäljning. På Nordiska Trädgårdar höll bitr. projektledaren två öppna POM-föredrag med anknytning till Rosuppropet: "Fem rosmiljöer - om val av tidstypiska rosor vid trädgårdsrestaurering" och "Växtfynd och växthistorier i äldre kyrkogårdsmiljöer". På Elmia höll projektledaren tillsammans med POM:s projektledare för Sparrisuppropet, Else-Marie Strese, en presentation av de Grönt kulturavsväxter som finns i handeln idag och de som kommer att lanseras under 2015.

Projektledaren, biträdande projektledaren och enskilda inventerare har i olika sammanhang hållit föredrag och på andra sätt medverkat med POM-information, bl.a. rörande kulturmiljövård, gröna kulturvärden, kyrkogårdens gröna kulturarv, byggnadsvård, parkskötsel mm. Föreläsningar har hållits i Umeå, Västervik, Kisa, Linköping (två gånger), Norrköping och Helsingborg.

200-årsjubileet av kejsarinnan Joséphins bortgång uppmärksammades med föreläsningarna "Kejsarinnans rosor som blev svenska torparrosor" av projektledaren under Fredriksdals rosdagar och "Från Kejsarinnans lustslott till torpet i Kindaskogen" av bitr. projektledaren vid ett föredrag i Kisa.

Artiklar om POM och kyrkogårdar med stark rosanknytning har publicerats i "Kyrkogården" och "Utemiljö".

Bitr. projektledaren föreläste under två dagar vid Forslundagymnasiets i Umeå YH-utbildning (trädgårdsmästare) om äldre trädgårdar och växtmaterial i Norrland.

I samarbete med Länsstyrelsen i Västmanland genomförde projektledaren och bitr. projektledaren en fortbildningsdag i Sala silvergruva om kulturrosor och POM för landsbygdsföretagare i Mälardalsregionen.

Bitr. projektledaren engagerade sig intensivt i arbetet med POM:s hemsida.

Provodlingen på Fredriksdal

Sedan Balsgårdssamlingen av pimpinellrosor och kanelrosor under året överförts till POM:s nummerföljd uppgår POM-samlingen av studerade rosor på Fredriksdal till 1 463 accessioner.

Ingen av dem ges en för arten/sorten traditionell skötsel. De tillåts växa fritt för att de ska kunna utveckla sitt naturliga växtsätt och få en korrekt morfologisk beskrivning. Ogräsbekämpning är den enda skötselåtgärd som vidtas.

Ett fåtal plantor har inte överlevt, men nästan alla utdöda plantor har kunnat ersättas av nyinsamlade plantor. Några tiotal plantor utvecklas inte som förväntat i de odlingsförhållanden provodlingen erbjuder. Det rör sig framför allt av rosor med ett nordligt ursprung och sortgrupper med annars så tåliga sorter som Spinosissima- och Rugosa-Gruppen samt Foetida-Gruppen. På sina ursprungliga växtplatser utvecklas moderplantorna dock mycket väl. Dessa erfarenheter är viktiga att beakta vid placeringen av dessa sorter i den nationella genbanken.

Angreppen av skadesvampar i provodlingen var under året mindre besvärande än under tidigare år.

Utvärdering av rosorna i provodlingen

Målsättningen med utvärderingen är att klassificera identifierade kloner i provodlingen, göra urval för nationella genbanken, karaktärisera de identifierade klonerna morfologiskt, sammanställa insamlade data, inkl. fotografier, samt att namnge klonen. Arbetet sker i nära samverkan med projektets evalueringsgrupp.

Klonerna definieras med data från både genetiska och morfologiska studier. Minst en accession av varje identifierad klon fotograferas på ett för samtliga kloner enhetligt sätt. Taxonomiskt viktiga karaktärer fotograferas i både översiktsbilder och detaljbilder mot en grå skiva med ett centimeterstort rutnät. Detta gör det möjligt att jämföra karaktärer med hög exakthet hos samtliga definierade kloner. Därutöver tas växtmaterial för pressning till POM:s herbarium.

Vid tre tillfällen under 2014 arbetade rosprojektets evalueringsgrupp med att identifiera och karaktärisera rosorna i provodlingen. Ett telefonmöte hölls i december. Morfologiska egenskaper vägdes mot resultaten från DNA-studierna i systematiska slutsatser. Evalueringsgruppens samlade kunskaper och arbetsmetoder nådde en väsentligt högre nivå och effektivitet under året, jämfört med tidigare år. Särskilda jämförelser gjordes mellan accessioner inom morfologiskt kritiska grupper. I evalueringsgruppen ingår projektledaren, bitr. projektledaren, Rolf Engström, Åke Karlsson, Margareta von Rosen, Eva Stade och Helena Verghese Borg.

Av de 1 463 accessionerna i provodlingen har i skrivande stund 1020 accessioner klassificerats. Under den pågående genomgången av årets dendrogram och resultaten från de morfologiska studierna sommaren 2014 beräknas ytterligare ett 100-tal accessioner bli slutligt klassificerade under våren 2015, fram till rosblomningen inleds i maj. Denna klassificering grundar sig således på data som samlades in under 2014.

För 17 av klonerna gjordes urval för nationella genbanken och klonen namngavs.

DNA-studier av rosor i provodlingen

I årets dendrogram ingår 817 accessioner, uppdelade på 713 POM-rosor och 104 referenser. POM-rosorna fördelar sig på 243 kloner. 53 referenser är genetiskt identiska med en eller flera POM-rosor.

Förklaringar till dendrogrammet

Eftersom en sista omkörning av några tiotal accessioner kommer ske för 1–2 primer-par i slutet av februari föreligger projektets slutliga dendrogram inte förrän i månadsskiftet mars/april. Därför bifogas här det för dagen aktuella, men ännu preliminära dendrogrammet. De för året nya accessionerna har markerats med blå färg.

Dendrogrammet innehåller 155 nya accessioner. Dessa utgörs av

- 89 nya och tidigare ej studerade POM-rosor

- 30 POM-rosor som tidigare gett ofullständiga eller tveksamma resultat

- 5 POM-rosor och 2 referenser som gett särskilt intressanta resultat som kontrollerats genom en extra körning

- 29 referenser, både för året nya men också några få som kontrollkörts.

Genom årets studie har dendrogrammet utökats med 60 kloner enligt följande:

48 nya kloner utgörs av POM-rosor (inklusive 5 kontrollkörningar)
12 nya referenser (inklusive 2 kontrollkörningar).

Det slutliga dendrogrammet med fördjupade kommentarer blir klart senare under våren.

Jämförelse mellan Balsgårds och POM:s DNA-studier av pimpinellrosor och kanelrosor

När det gäller de accessioner av pimpinell- och kanelrosor från Balsgårdssamlingen som tidigare analyserats på Balsgård med hjälp AFLP-metodik och nu studerats med mikrosatellitmarkörer kunde vi konstatera att överensstämmelsen bland pimpinellerosorna var tämligen god men dock inte helt överensstämmande. Resultaten från de två DNA-studierna av kanelrosorna är däremot motsägelsefulla. Med mikrosatellit-metoden fördelar sig de studerade accessionerna på 3 kloner, med AFLP på 8 kloner. Det är idag oklart hur dessa resultat ska tolkas, ur POM:s bevarandearbete. Liknande resultat kan förväntas inom ett 10-tal kloner av rosor i andra grupper som förhoppningsvis kan studeras under 2015. Det gäller främst rosor inom Gallica-, Alba-, Bourbon- och Foetida-Grupperna.

Inventeringsdatabasen

Under året har inventeringsdatabasen fått stor betydelse för utvärderingen av POM:s insamlade rosor. Fakta i inventeringsdatabasen berättar om enskilda accessioners egenskaper på de växtplatser rosorna samlats in. Några av dessa egenskaper, t. ex. buskens höjd och sjukdomsförhållanden är minst lika viktiga att notera från originalväxtplatsen som på buskarna i provodlingen på Fredriksdal.

Ny information läggs kontinuerligt in i inventeringsdatabasen. Nya accessioner tillkommer och ny information om redan registrerade rosor läggs till. Vid årsskiftet fanns uppgifter om **3 714 rosor** från 3023 lokaler registrerade i databasen, med varierande data från några få till ca 70 karaktärer för var och en av rosorna.

Biträdande projektledaren har samverkat med Jonas Nordling på NordGen i arbetet med att förbättra, uppdatera och upparbeta flera funktioner i inventeringsdatabasen.

Databasen för rosor i äldre svenska trycksaker

Under året arbetade Irene Nettelbrant och projektledaren med att tolka äldre rosnamn och föra in referenser i databasen, i första hand SKUD, i andra hand Modern Roses 12 och i tredje hand Jäger. Många rosnamn som tidigare var okända för evalueringsgruppens medlemmar har därigenom blivit begripliga. Databasen är mycket användbar och värdefull ur många aspekter i samband med utvärderingen av rosorna i POM:s provodling. Databasen består av 53 536 poster hämtade från ca. 350 publikationer.

Herbariestudier

Inga herbariestudier genomfördes under året.

Nordiskt och internationellt samarbete

I början av juli besökte POM:s norska kollegor Fredriksdal. Unni Dahl Grue och Eva Vike hade med sig ett 40-tal rosor, i kylväskor, från norska insamlingar. Intressanta diskussioner med delvis överraskande resultat hölls mellan den svenska utvärderingsgruppens medlemmar och våra norska kollegor. De norska rosorna jämfördes med rosor i den svenska provodlingen. Ungefär 3/4, en oväntat hög siffra, av de medhavda norska rosorna kunde identifieras, antingen som i handeln kända rosor eller som identiska med rosor som samlats in i Sverige. Även några rosor som vi i Sverige bara funnit på en enskild växtplats ingick i det norska materialet. Ett tiotal av de norska rosorna kunde den svenska utvärderingsgruppen inte identifiera. Båda parter uttryckte en stark förhoppning om fortsatt fördjupade kontakter.

Samverkan kring rosor för världskongressen i Köpenhamn 2018 berörs nedan under rubriken "Förökning av rosor, FÖRMAKS-gruppens arbete".

Nationella genbanken

Inom ramen för diskussionerna om det slutliga bevarandearbetet har diskussioner fortlöpande förts inom projektet och vid projektledarmöten om hur detta arbete på bästa sätt ska genomföras för vårt lands kulturrosor. Under året diskuterades särskilt frågor som rör förberedande markarbeten och odlingstekniker i nationella genbanken på Alnarp, bl.a. problemen med rosornas behov av säkra och ekonomiskt rimliga rotspärar.

Under året har ogräsbekämpning genomförts och saneringsgröda mot nematoder såddes in och plöjdes ned. Inga rosor planteras i nationella genbanken under 2014. Under 2015 kommer ca 50 sorter och under 2016 170–200 sorter planteras.

Unni Dahl Grue och Eva Vike från det norska nationella programmet kom till Sverige med sina norska rosor för att jämföra dem med svenska POM-rosor. Den svenska evalueringsgruppen kunde identifiera cirka ¾ av det norska materialet. Foto: Lars-Åke Gustavsson

Förökning av rosor, FÖRMAKS-gruppens arbete

2010 gjorde representanter från GRO Plantskolor, POM och Elitplantstationen en första gemensam värdering av rosorna i provodlingen på Fredriksdal. Idag har POM:s evalueringsgrupp ett nära samarbete med FÖRMAKSgruppen.

Elitplantstationen förökar POM-rosor som ingår i Fredriksdals provodling. Evalueringsgruppen gör urvalen som baseras på grundliga studier enligt POM:s arbetssätt och kriterier. Dessa uppfyller kriterierna för varumärket Grönt kulturarv.

Sammanlagt har 16 rosor överförts för testning och förökning till Elitplantstationen på Balsgård. Det första samarbetet gällde förökningen av 'Lövhult' (POM 2023), som visade sig vara lätt att föröka. Den introducerades som Årets POM-ros 2010.

2010 inleddes förökning av 9 sorter: 'Skeda' (POM 100), "Valdemarsvik" (POM 1367), "Frillesås" (POM 1369), "Billingen" (POM 1368) och *Rosa x pteragonis* (POM 219) samt följande 4 som senare utgått ur arbetet: en Gallica av 'Aimable Amie'-typ, en Alba av 'Chloris'-typ, "Osbecksdamascenan" och 'Huldra'.

2011 förökades "Prof. Fagerlind" (POM 466).

2012 påbörjades förökning av ytterligare fem sorter: en Glauca-hybrid från Storuman (POM 298), Glauca-hybriden "Jenny" (POM 1064), "Salabackar" (POM 1130 och 1132), "Hasslarpsrugosan" (POM

88 och 227) och "Postmästarrosen" (POM 1189).

2013 sattes följande rosor under förökning: 'Minette' med få kronblad (POM 1030), "Blomsterhultsrosen" (POM 95), "Järnvägsrosen" (POM 99) och "Vit 'Poppius'" (POM 159).

Hittills har flera av dessa rosor varit svåra att föröka, till stor del beroende på de svårigheter som Elitplantstationen haft med att få igång egna moderplantor på vilka man tar sticklingar. Försök med mikroförökning av några sorter i Spinosissima-Gruppen pågår i Danmark. När förökningen av POM-rosorna når en förväntad volym kommer de att saluföras.

2018 kommer The World Federation och Rose Societies genomföra en världskonferens i Köpenhamn. Vid detta tillfälle kommer rosor som är särskilt väl lämpade att odla i kallt klimat få en framskjuten plats. Fokus kommer i första hand ligga på rosor med lång odlingshistoria och ursprung i de nordiska länderna. Till konferensen har varje nordiskt land tagit fram 10 rosor som odlas och visas upp i Bernstorffs Rosenhave i Köpenhamn och i andra offentliga rosarier i Norden.

Efter samråd med POM har Svenska Rosensällskapet valt att presentera sex POM-rosor som ännu inte slutligt evaluerats, namngetts och introducerats i handeln av POM. Dessa är, med de arbetsnamn POM hittills använt: "Enkel Minette" (POM 1030), "Valdemarsvik" (Balsgårdssamlingen nr 25), "Ljus Poppius" (POM 183), "Vit Poppius" (POM 159), "Jenny" (POM 1064) och "Mauritzberg" (POM 1146). Därutöver förökas även den i handeln redan förekommande sorten 'Örträsk' (POM 293). Förökningen av dessa rosor för konferensen 2018 sker i Danmark genom okulering. Flertalet av dessa rosor är redan under förökning på Balsgård. Förökning av "Ljus Poppius" och "Mauritzberg" kommer påbörjas på Elitplantstationen under 2015.

Under hösten visade projektledaren och bitr. projektledaren provodlingens på Fredriksdal rosor för näringens representanter i form av E-plantgruppen. Rosor med potential att passa i offentliga miljöer tilldrog sig särskilt stort intresse.

Årets POM-ros 2014

Referensgruppen för POM:s rosprojekt utsåg 'Officinalis', apotekarros till Årets POM-ros 2014.

Bland POM:s alla rosfynd förtjänar 'Officinalis' stor uppmärksamhet. Den är sedan länge i kultur i Sverige, den hör till de vackraste rosor man kan tänka sig och är mycket odlingsvärd. Kort sagt, en enastående vacker och användbar ros med lång odlingshistoria. Den finns att köpa i välsorterade plantskolor.

Rosor i Gallica-Gruppen utgör de äldsta av den gamla världens kulturrosor. De äldsta uppgifterna härrör från Babylonien och staden Ur. De dateras till ca. 2 250 f.Kr. 'Officinalis' anses vara den äldsta av de ännu bevarade sorterna. Den eller släktingar till den fördes med korsriddare från östra medelhavsområdet under 1200-talet. 'Officinalis' odlades i stor mängd runt staden Provins i Frankrike för utvinning av rosenolja och rosenvatten. Olof Rudbeck d.ä. var sannolikt den förste att odla 'Officinalis' i Sverige. Han odlade den i sin botaniska trädgård i Uppsala under senare hälften av 1600-talet.

Under POM-inventeringen påträffades 'Officinalis' på många växtplatser i Götaland och Svealand. Särskilt många fynd gjordes i Skåne, Halland och Småland. De nordligaste uppgifterna härrör från

Dalarna. I många fall odlades 'Officinalis' i välskötta rabatter och vårdas i flera fall som ett kulturarv inom familjer. I andra sammanhang påträffades apotekarrosen i övergivna trädgårdar där den spridit sig med rotskott, i andra hade den förvildat sig och uppträdde som m. el. m. naturaliserad i det svenska kulturlandskapet, bl.a. på vägkanter, invid stenmurar och i beteshagar.

2.6 Frukt- och bäruppropet

Projektledare Inger Hjalmarsson

Allmänt

Projektledarens uppdrag inom POM inkluderar såväl uppbyggnaden av den nationella genbanken för frukt och bär som uppföljning av uppropet. Inom ramen för genbanksarbetet upprätthålls kontakter med fjorton lokala klonarkiv, varav fem besöktes under året. Utbetalningar av bidragsmedel till klonarkiven administreras av projektledaren som också är ansvarig för den årliga träffen med klonarkivsvårdarna. De lokala klonarkiven svarar för fruktmandatsorternas "back-up". Motsvarande säkerhetsbevarande på bärsidan är i möjligaste mån förlagt till Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS). Målsättningen med att låta EPS ta hand om materialet är att det ska bevaras med bibehållen sundhet. Idag bevarar EPS på uppdrag av POM drygt 40 bärsorter, vilka testats/rensats från virus genom POM:s försorg. På motsvarande sätt bevaras ett antal sorter av stenfrukt samt temporärt ett begränsat sortiment av kärnfrukt. Projektledaren har tillsammans med Elisabet Nilsson, EPS gått igenom och stämt av sortimentet samt fortsatt arbetet med återinförande av vissa mandatsorter i handeln under varumärket Grönt kulturarv.

Nationella genbanken i Alnarp

Projektledaren har tagit aktiv del i POM:s arbete med skötsel och etablering av genbanken i Alnarp, vilket inneburit såväl eget praktiskt arbete som fortlöpande instruktioner till fältansvariga vid SLU:s odlingsenhet. De femton plus fyra mandatsorterna av *Fragaria* (jordgubbar, smulgubbar och smultron), som planterades i odlingsbänkarna i kvarter H i augusti 2012 respektive augusti 2013, har skötts enligt god genbankssed. Revor och bär har fortlöpande avlägsnats för undvikande av sortsammansblandning. Sorterna har fotograferats och vissa observationer har genomförts. Det aktuella sortimentet har bedömts vara sortäkta, och data för accessionerna har dokumenterats i SESTO. Alla nitton sorterna härstammar från sunda kärnplantor bevarade vid EPS. I oktober 2013 överfördes tio sorter av jordgubbar och smultron från provodlingen till genbanksfälten i Alnarp. Plantorna har utvecklats bra. Nämnade sorter är inventeringstips, varav fem valts ut att bli mandatsorter. Resterande fem sorter observeras i Alnarp och jämförs med namnkända accessioner. Ytterligare två jordgubbssorter överfördes från provodlingen i oktober 2014 och kommer att studeras som föregående fem. För att hålla bärätande fåglar borta från jordgubbssbänkarna har med lyckat resultat prövats fågelskrämmor, så kallade "Terror Eyes". I oktober planterades sex till namnet okända hallonsorter för observation i tillfälliga pallkragar. Plantorna, som ursprungligen kommer från Sofiero, har mellanlagrats i provodlingen. Härutöver planterades sex sorter av krusbär, fyra av vinbär och två av hallon för långsiktigt bevarande i kvarter H. Samtliga plantor kom från provodlingen. Av dussinet planterade sorter var nio mandatsorter och tre inventeringsfynd. Två buskar av varje sort planterades. I tillägg överfördes tre inventeringsfynd av fikon från provodlingen till kvarter H.

Nationella genbanken i Alnarp. Plantering av bärbuskar i november 2014.
Foto: Inger Hjalmarsson

Under växstsäsongen har, som ett resultat av föregående års planteringar, funnits 26 mandatsorter av stenfrukt (plommon och körsbär) och 37 sorter av kärnfrukt (äpple och päron). Skötselarbetet har huvudsakligen bestått i att hålla jorden närmast trädstammarna öppen samt att klippa gräset i och mellan trädraderna. I november planterades ytterligare 17 mandatsorter av stenfrukt i kvarter H. Vid samma tidpunkt och i samma kvarter planterades även 25 mandatsorter av päron och dito fem sorter av äpple. Härutöver planterades 130 sorter av äpple i kvarter I. Av samtliga sorter har planterats två träd. Femton av päronsorterna och 22 äpplesorterna var förökade med sunt ympris från EPS. Tio av träden var förökade med ympris som samlats in från moderträd eller motsvarande. I övrigt kom förökningsmaterialet merendels från klonarkiven. De nysatta träden försågs omgående med stöd Stolpar och gnagskydd. I planteringsarbetet hade projektledaren hjälp av fältpersonal från SLU jämte extern firma med jordborr. Fältplaner har upprättats för de nyplanterade frukt- och bärsorterna, och accessionerna läggs successivt in i SESTO. Under vårvintern insamlades ympris enligt nedan.

- Plommon och körsbär: ca 12 sorter.
- Äpple och päron från moderträd: ca 10 sorter.
- Äpple och päron från POMs provodling: ca 5 sorter.
- Äpple och päron från lokala klonarkiv/klonarkivsvärdar: ca 40 sorter.
- Äpple och päron från andra samlingar/pomologer: ca 30 sorter.

Nationella genbanken i Alnarp. Nyplanterade äppleträd i november 2014.

Foto: Inger Hjalmarsson

I de fall då projektledaren inte samlar in ympriset på egen hand ombeds klonarkivsvårdar/pomologer skicka riset till provodlingen, där det kontrolleras och läggs i kyl. När en lagom mängd ris erhållits förtecknas det och lämnas i paket till Stångby plantskola. Målsättningen är att ympriset ska placeras i plantskolans kyl snarast möjligt samtidigt som leveranserna ska vara välordnade, så att plantskolans fortsatta hantering av det stora antalet sorter underlättas. Årets ympris lämnades till plantskolan i sju omgångar under perioden 22 februari – 4 april. Bland pomologer som varit behjälpliga med att förmedla ympris kan nämnas Krister Andersson, Anna Berggren, Mats Brokvist, Rolf Eskilsson, Mattias Iwarsson, Sven Levin och Olle Ridelius. I likhet med tidigare år gäller att förökningen av vissa sorter resulterat i svaga träd eller endast ett träd (istället för två). Sorter som dessa kvarstannar i plantskolan till dess att två kvalitativt bra träd kan levereras. Ympris från äldre träd i dålig tillväxt (t ex moderträd) gör det svårare att lyckas med förökningen.

Uppföljning frukt- och bäruppropet

Växtmaterialet i provodlingen utvärderas successivt. Antalet provodlade fruktsorter uppgår till 160. De äldsta träden är planterade hösten 2008. Målsättningen har varit att varje sort ska finnas representerad med två träd. Merparten av sorterna är inventeringsfynd. Resterande är "back-up"-accessioner av återfunna och/eller ovanliga mandatsorter. Speciellt från de senare har ympris sam-

lats in och lämnats till uppförökning för plantering i genbanken i Alnarp. Årets utvärderingsarbete försvårades av att det (som ett resultat av ogynnsam väderlek under pollineringsperioden) var förhållandevis lite frukt på träden. Som redogjorts för ovan har plantor av jordgubbar, hallon, vinbär, krusbär och fikon överförts från provodlingen till genbanken. Vidare har en planta av mullbär och en av vindruva överlämnats till SLU:s odlingsavdelning i Alnarp. Plantorna förökades i provodlingen med sticklingar från äldre bevarandevärda accessioner i Alnarp. Eftersom POM saknar lämpliga växtplatser för denna typ av växter har de återplanterats i Alnarpsparken. Ett antal sticklingsförökade inventeringsfynd av bär har ännu inte gett skörd och kommer att bedömas nästkommande odlingssäsonger. Provodlingen är också behjälplig med uppförökning av bärsorter till det långsiktiga bevarandet, och håller i möjligaste mån "back-up" för sorterna som överförts till Alnarp.

Nationella genbanken i Alnarp. Skörd av smultron och några jordgubbar juni 2014.
Foto: Beverley Wilson

Under sommaren har projektledaren haft kontakt med trädgårdsmästare Sara Bratt på Sofiero rörande anläggningens krusbärssortiment, som är av äldre datum. Ingen av sorterna är namnkända. Hösten 2013 lät Sofiero omplantera buskarna vilket gett gott resultat. Krusbären står nu i egna bäddar utan konkurrerande växtlighet. Buskarna och bären har därmed blivit lättare att studera. Sortimentet har tidigare gått igenom och etiketterats av projektledaren. I år skördades 25 buskar med intressanta bär. Bären från de olika buskarna jämfördes med varandra, varvid åtta unika sorter kunde urskiljas. De åtta sorterna kommer att förökas med sticklingar under vintern 2014/2015. Tidigare

fanns även ett hallonsortiment av okänd ålder på Sofiero. Detta röjdes hösten 2013 varvid plantor av sex sorter överfördes till POM.

Projektledarens besök i klonarkiv

I mitten av juni besökte projektledaren klonarkivet i Vadstena för att tillsammans med Statens fastighetsverks kulturarvsspecialist Anders Glassel gå igenom befintliga mandatträd och stundande nyplanteringar. Under hösten nyplanterades 12 träd av mandatsorter i Pomeriet, varefter projektledaren var behjälplig med att faktagranska etiketttexter till Pomeriets samtliga fruktträd. I början av september företogs en resa med besök i tre klonarkiv. Alntorps ö besöktes tillsammans med Roger Carlson (Alntorps ö) och Anna Berggren (Pomologiskt centrum Nora). Syftet var att studera accessioner av rotäktade plommon insamlade och planterade på Alntorps ö för cirka 15 år sedan. Bland accessionerna gjordes urval till den nationella genbanken. Vidare besöktes klonarkiven Ekebyhov och Bergianska trädgården med avsikt att utreda uppdagade oklarheter beträffande gyllingar och klaräpplen. I arbetet deltog lokal pomologisk expertis - Gullmar Henäng (Ekebyhov), Lena Gårder (Bergianska trädgården), Lena Laufors (Ekebyhov) och Marianne Wiman (Ekebyhov). Sorter som utreddes var Grönsö, Viriginskt rosenäpple, Vitgylling, Mälardalens vitgylling, Klaräpple och Eneroths klaräpple. I samband med besöken i de tre klonarkiven plockades även frukt av 12 sorter för smakanalys inom ramen för regeringsuppdraget Gastronomiska regioner. Frukten hämtades av forskare vid Restaurang- och hotellhögskolan vid Örebro universitet (ORU).

Bevarandeverksamheten vid de lokala fruktträdsklonarkiven

Mandatsorter av frukt bevaras vid 14 lokala klonarkiv från Dalarna i norr till Skåne i söder. Avtal med klonarkiven om ekonomisk ersättning till bevarande av utvalda mandatsorter har funnits sedan 2003. Från och med 2009 har ansvaret för avtalen legat vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Avtalen föreskriver att de lokala odlingsvärdarna ska sköta fruktträdsaccessionerna av de tilldelade mandatsorterna enligt anvisningar från POM:s projektledare samt att samlingarna ska kompletteras enligt överenskomna planer. När de lokala klonarkiven är fullt utbyggda ska varje mandatsort finnas representerad med två fruktträd i det klonarkiv som getts bevarandansvaret för sorten ifråga. Antalet mandatsorter uppgår till 345, vilket motsvarar 690 träd. Vid utgången av 2014 var antalet träd i klonarkiven 603 (dvs. 603 träd av mandatsorter jämte referensträd). Detta är en ökning med ca 15 träd i jämförelse med föregående år. Det är främst vid Pomeriet i Vadstena som nya träd tillkommit. Förändringarna vid andra klonarkiv har i den mån de förekommit endast rört enstaka träd som tillkommit eller gått förlorade. De gotländska mandatsorterna som tidigare bevarades vid Lövsta landsbygdscentrum har överförts till Norrby museigård, där nya träd (så långt möjligt förökade från gotländska moderträd) planterades i oktober.

Plommonet 'Elam' porträtterades på POMs hemsida i augusti 2014. Sorten bevaras vid klonarkivet Brunstorp, Jönköpings kommun. Foto: Björn Kalin

Träff för klonarkivsvårdar

Årets träff för klonarkivsvårdar ägde rum 1-3 oktober med Fredriksdals klonarkiv som värd. För kal-
lelse, mötesprogram och bokningar svarade projektledaren i nära samarbete med Maria Nyman-
Nilsson, Fredriksdal. Deltagarna inkvarterades dels i Fredriksdalsområdets gästrum, dels på närbe-
lägna hotellet Tornet. Elva av fjorton klonarkiv deltog i träffen. Fem klonarkiv – Bergianska,
Brunstorp, Ekebyhov, Julita och Linnés Hammarby – hade bett att få sända mer än en deltagare vilket
beviljades. Under ciceronskap av Maria Nyman-Nilsson inleddes träffen klockan 15 (1/10) med rund-
vandring i klonarkivet och i museets fruktutställning. Kvällen fortsatte i pomologins tecken med dis-
kussioner och studier av medhavda fruktprov. På morgonen dag två (2/10) informerade projektleda-
ren om aktuella POM-händelser, varefter klonarkivsvårdarna rapporterade från sina respektive klon-
arkiv. Rapporteringen innehöll odlingsrelaterade problem, men det rapporterades också om intres-
santa frukter och om allehanda publika aktiviteter. Vidare rapporterades om flytten av klonarkivet på
Gotland samt om förväntad flytt av Bergianska trädgårdens klonarkiv (på grund av trafikomläggning
som aviserats av Trafikverket).

Nästa programpunkt, vartill layoutare Ingrid Henell inbjudits, handlade om den planerade klonarkivsgemensamma publikationen. Förslag till innehåll och layout genomgicks. Efter diskussion enades om ramarna för publikationen, som avses vara klar för tryckning till årsskiftet 2015/2016. Målsättningen är att klonarkiven ska presentera fem mandatsorter var. Varje sort får ett uppslag (en bild och en textsida). Klonarkivsvärdarnas egna erfarenheter av respektive sort lyfts fram. Efter avslutad diskussion följde utfärd till Sofiero där Maria Nyman-Nilsson guidade bland anläggningens äldre fruktträd och projektledaren berättade om krusbärssortimentet. Åter på Fredriksdal stod växtskyddsfrågor på agendan. Sanja Manduric från Jordbruksverket var inbjuden gäst och informerade om växtsjukdomar hos frukt. Tillfälle gavs att studera frukter med sjukdomsangrepp och att ställa frågor relaterade till problem i det egna klonarkivet. Under kvällen fortsatte de pomologiska övningarna, i vilka även Sara Utter och Philippe Plönninge från Fredriksdal deltog. Påföljande förmiddag (3/10) avslutades träffen med en pomologisk koloniträdgårdsexkursion. Det konstaterades att träffen gett inspiration, fortbildning och referenser som är viktiga i arbetet med att levandegöra den odlade mångfalden. Beträffande nästa års träff beslutades att denna förläggs till Linnés Hammarby, dit Annika Vinnersten och Kristofer de Korostenski hälsade välkomna.

Information och medverkan i utbildning

Projektledaren har bidragit med sex växtporträtt till POM:s hemsida. Föreläsning om vårt pomologiska arv har genomförts för ideell förening. Privatpersoner har fått hjälp med sortbestämningar av äldre fruktsorter. Projektledaren har bidragit med textförslag till nytryckningen av POM:s broschyr. Föreläsningar har hållits för SLU:s studenter på kursen LK0209 Bebyggelsemiljöns gröna kulturarv och för deltagarna på pomologiutbildningen vid Pomologiskt centrum i Nora. Vad gäller utbildningen i Nora har projektledaren även bidragit med synpunkter på deltagarnas examensarbeten. Vidare har projektledaren fungerat som biträdande handledare till en examensarbetare vid SLU (Borglund 2014). Besökare från NordGen, nätverket Det gröna kulturarvet och Julita Sveriges lantbruksmuseum har visats runt i genbankens frukt- och bärfält. En rundvisning genomfördes också i samband med höstens fakultetsdag i Alnarp. Inom POM:s heminstitution har projektledaren ansvarat för ett seminarium om jordgubbar.

Övrigt

Projektledaren har deltagit i möten anordnade av POM/SLU samt i den av Jordbruksverket anordnade framtidsverkstaden "Mot nästa POM-period (2016-2020)!". Projektledaren har också, enligt önskemål från Jens Weibull vid Jordbruksverket, deltagit i egenutvärdering av POM samt lämnat synpunkter på det i december föreliggande utkastet av POM:s strategi 2016-2020. Projektledaren har även varit ORU behjälplig med sortinformation och kommentarer till resultaten av de smakanalyser som genomförts inom regeringsuppdraget Gastronomiska regioner. Vidare har projektledaren anlåtats av engelskspråkig tidskrift för refereegranskning av vetenskaplig artikel inom ämnesområdet frukt och bär, samt varit medsökande i projektet "Building and promoting a European *Pyrus* collection – A case study" inom ECPGR Activity Grant Scheme.

Klonarkivsträff 2014 på Fredriksdals Friluftsmuseum i Helsingborg.

Foto: Mattias Iwarsson

2.7 Sparrisuppropet

Projektledare Else-Marie Karlsson Strese

Nationella genbanken i Alnarp

Tillsammans med Linnea Oskarsson och Karin Persson har planeringen av odlingen/odlingsbäddar i nationella genbanken gjorts. Under året har samtliga utvalda växter från provodlingen på Julita Gård flyttats till den nationella genbanken i Alnarp och det mesta är planterat. Rabarberklonerna är endast rotslagna. Det slutgiltiga urvalet av kloner ur de kompletterande insamlingarna på rabarber, pepparrot och potatislök är ännu inte avslutade. Pågående sökande efter informations- och evalueringsdata för tidigare insamlingar fortgår.

Arbete med de artvisa skötselplanerna.

Databasarbete

Inläggning och genomgång av SESTO har pågått under året. Mycket inlagt för att få SWE nr men mycket fattas, eftersom vi har avvaktat ett gemensamt ställningstagande över hur vi vill att databasen ska se ut och var vilken information ska föras in.

Publicering

Det praktiska arbetet med humlen är nu avslutat. Ett häfte som presenterar varje klon i den nationella genbanken skrivs. Häftet innehåller information om humlens historia, fyndplats, egenskaper, humlekottens kemi. Förutom den individuella presentationen av varje klon beskrivs historiska regionala skillnader i humleodling i Sverige.

Grönt kulturarv

Fyra humlekloner med bra kemiskt innehåll för ölbryggning valdes våren 2014 ut i den nationella genbanken i Alnarp. De virusstades, och de tre av dem var virusfria förökades på Elitplantstationen. Under 2015 kommer dessa att lanseras på den svenska marknaden och saluföras som Grönt kulturarvshumle.

Projektledaren har även deltagit i ett antal föredrag och mässor.

Tre kloner av gammal brukshumle insamlas i nationella genbanken för förökning på Elitplantstationen. Humlen ska finnas tillgänglig i handeln 2015. Foto: Eva Jansson

3. POM:s internationella arbete

Ansvarig Jens Weibull

De internationella frågorna som POM hanterar följer huvudsakligen tre spår: samarbete i närområdet, regionalt europeiskt samarbete och verksamhet inom ramen för globala instrument, närmast FAO:s kommission för genetiska resurser (CGRFA) och Internationella Fördraget för växtgenetiska resurser (ITPGRFA). POM har medverkat i förarbetet till fortsättningen av det nordiska projektet kring *Public/Private Partnership on pre-breeding* i samband med ett planeringsmöte i Reykjavik 27-28 februari. Projektet, som fokuserar på korn, rajgräs och äpple, administreras sedan tidigare av NordGen och hade vid utgången av 2014 säkrat fortsatt treårig finansiering från Nordiska Ministerrådet. På det regionala planet medverkar Sverige genom den nationella koordinatören i styrgruppen och i arbetsutskottet (Executive Committee, ExCo) för *European Cooperative Programme for Plant Genetic Resources*, ECPGR. Under året har ett möte hållits i ExCo 8-10 december. ECPGR inledde under året sin nionde fas efter att ha genomgått en omfattande strukturförändring. Viktiga frågor har rört uppföljningen av nätverkets arbetsprogram, inklusive åtgärds mål, samt finansiering av projekt- och mötesaktiviteter inom nätverkets olika arbetsgrupper för jordbruks- och trädgårdsväxter.

Inom ramen för det internationella arbetet har POM bidragit med experthjälp vid två tillfällen. På initiativ av Norge hölls en informell konsultation 27-28 mars med anledning av en resolution tagen vid ITPGRFA:s femte möte i Oman 2013 som uppmanade till en analys av beröringspunkter mellan Fördraget och UPOV-konventionen². Sverige deltog även som observatör vid FAO:s tekniska arbetsgrupp för växtgenetiska resurser möte 9-11 juli, där bl.a. den pågående uppföljningen av FAO:s globala aktionsplan diskuterades. Mötet innebar också en förberedelse inför det femtonde mötet i CGRFA som var planerat till januari 2015.

Av särskild betydelse har varit det faktum att det s.k. Nagoyaprotokollet - Konventionens för biologisk mångfald (CBD) regelverk för tillträde till genetiska resurser och rättvis fördelning av den nytta som uppstår vid deras utnyttjande - trädde i kraft 12 oktober och med detta också EU:s förordning 511/2014³. Med anledning av detta deltog POM vid ett s.k. ABS-seminarium anordnat av Fridtjof Nansen Institutt i Norge 1-2 september: *Stocktaking ABS in the Nordic countries - with a particular view to business*. POM:s representant höll där ett föredrag med titeln *The European genebank community's provisions for PGR under the auspice of the international treaty - handling PGR by SMTA foot note version*.

Slutligen sammankallade Miljö- och Landsbygdsdepartementen 20 november gemensamt till ett möte i syfte att skaffa en överblick av de olika processer rörande växtgenetiska resurser som Sverige är engagerat i. Behovet sågs som särskilt påkallat mot bakgrund av Nagoyaprotokollets ikraftträdande och Sveriges övriga ställningstagande och agerande inom CBD, ITPGRFA och UPOV. Med ett alltmer komplicerat "genpolitiskt" landskap ökar vikten av att koordineringen mellan de politiska sakområdena stärks.

---

² Internationella unionen för skydd av nya växtsorter

³ "... om åtgärder för användarnas efterlevnad i Nagoyaprotokollet om tillträde till och rimlig och rättvis fördelning av vinster från utnyttjande av genetiska resurser i unionen."

4. POM:s samarbete med NordGen 2014

Fröuppropets sorter bevaras i genbanken

Ansvarig Svein Ø. Solberg, NordGen

Frömaterial som kommer in genom POM:s Fröupprop bevaras av NordGen. NordGen gör kontinuerligt uppförkning av materialet, karaktäriseringar och annat dokumentationsarbete samt distribution. Antalet fröprov som distribueras av accessionerna från Fröuppropet ökar markant för varje år. Under 2011 sändes 101 fröprov ut, 2012 sändes 383, 2013 sändes 423 och under 2014 sändes 673 fröprov till beställare.

LRF inledde under 2014 ett projekt för att föröka upp större bruksmängder utsäde av utvalda accessioner från Fröuppropet. NordGen levererade där så var möjligt större mängder frö per fröprov än standardportionerna.

NordGens arbetsgrupp för frukt, bär och prydnadsväxter

Ansvarig Lena Ansebo, NordGen

POM är representerad i NordGens arbetsgrupp för frukt, bär och prydnadsväxter genom Linnea Oskarsson. Arbetsgruppen består av två representanter, en för frukt och bär och en för prydnadsväxter, från vardera nordiskt land och koordineras av NordGen. Arbetsgruppen är en plattform för informationsutbyte och samarbete mellan de nordiska nationella programmen för växtgenetiska resurser, växtförädling, forskning, näringsverksamhet och kulturhistoria rörande genetiska resurser av frukt, bär och prydnadsväxter. Medlemmarna möts en till två gånger om året. Under 2014 finansierade NordGen en fältstudie utförd av PerOla Fritzon (Arborum) och Henrik Morin (POM) där förekomst av hanhängen på flikbladiga björkar runt om i Sverige undersöktes och dokumenterades. Slutrapporten finns att ladda ner från POM:s respektive NordGen:s websidor.

Fröodling av Skrape-Finas borstnejlika görs i ett isoleringstält på NordGen i Alnarp för att inte korsbefruktas. Borstnejlikan samlades in i POM:s Fröupprop. Foto: Lena Ansebo

Dokumentation

Ansvarig Jonas Nordling, NordGen

SESTO

NordGens IT- och dokumentationsavdelning har under året fortsatt att tillhandahålla dokumentationsstöd till POM i form av utveckling, underhåll och support på inventeringsdatabasen och på SESTO. Det har bland annat innefattat support till inventerare och projektledare, uppbyggnad av bildarkiv, inläggning av deskriptorer, utveckling av rapportverktyg samt inläggning av registreringsalternativ för klonarkiven.

5. Forsknings- och utvecklingsprojekt

5.1 Projektet Exceptionell råvara

Agneta Börjesson, kontaktperson POM

Projektet Exceptionell råvara vill utöka kontakter och fördjupa relationer mellan kockar och producenter i Sverige och handlar främst om vilka råvaror som önskas och vilka som finns tillgängliga. Projektet drivs av LRF och har hittills handlat mest om kött och köttkvalitet. Möten mellan kockar och producenter där man smakar och diskuterar är kärnan i verksamheten.

Under våren 2014 presenterade Lena Nygårds och Agneta Börjesson resultatet av POM:s Fröupprop för de kockar och producenter som är knutna till projektet Exceptionell råvara. Tanken vara att även få in köksväxter i verksamheten och visa på att vi kan ha unika smaker i de äldre sorterna. Den stora stöttestenen är att produkterna inte finns på marknaden eftersom det inte heller finns utsäde. Mötet ledde till att fyra odlare tog på sig uppgiften att odla sorter från Fröuppropet och även från tidigare insamlingar, både för avsmakning och för fröodling.

En del smakprovningar med några av dessa sorter har gjorts under 2014. "Exceptionell råvara" hade med några sorter med på ett smakmöte i Stockholm den 18 augusti. Den stora överraskningen var att rovor smakar så bra och mycket väl skulle vara något att satsa på framöver. Tabellen nedan visar vilka sorter som odlades och resultatet från odlingen.

"Rovan från Hede är en skålrova som ger rovor av två slag, en rödfärgad och en gulvariant. Jon Olof Olofsson från Tännäs odlar rovan för att hålla sorten vid liv men lika mycket för att hålla traditionen levande att gå ut och stjäla rovor." Foto: Svein Øivind Solberg

Gröda	Sort 2014	Odlare	Syfte	Odlingsresultat och problem	Eventuella genomförda smaktester
Bondböna	Nylands-Nisse	Forsbergs G&G	För fröskörd	Bondbönorna gick hyfsat bra och vi har tagit rätt på frön. Av 'Arne' har vi betydligt mindre frön än 'Nylands-Nisse'. Vi kommer odla båda sorterna nästa år också och vi har lagt undan frön av dem, för eget bruk.	Smakmässigt så fastnade vi för 'Nylands-Nisse'. Bägge bönorna var med på smakmötet 18 augusti.
Bondböna	Arne	Forsbergs G&G	För fröskörd		
Gurka	Spångbergs Vit	Forsbergs G&G	För fröskörd	Vi fick kanonskörd av denna, sålde en hel del, har också tagit undan frön men ännu bara för eget bruk. Växte sju km från den andra sorten så ingen korsningsrisk förelåg.	
Gurka	Spångbergs	Forsbergs G&G	För fröskörd	Spångbergs Grön	

	Grön			hade inte rent frö, vi fick vita gurkor bland de gröna, och därför tog vi inga frön. Vi har knappt sålt något av den heller då den var så ojämn. Skulle däremot vara kul att prova den nästa år om det finns rent frö.	
Rova	Korova	Forsbergs G&G	Tveksamt med frö på grund av spillraps/rybs	'Korova' och 'Gam-mal Svensk', blev fina och vi har lite	Var med på smakmötet 18 augusti.
Rova	Härjedalsk skålova	Forsbergs G&G	Tveksamt med frö på grund av spillraps/rybs	'Korova' kvar. Vi tänkte prova att ta frön av dessa, men	
Rova	Gammal Svensk	Forsbergs G&G	Tveksamt med frö på grund av spillraps/rybs	har ju aldrig testat det tidigare, så vi vet inte hur vi kommer lyckas. Vi har stora problem med jordlopporna, fast vi har fiberduk därför blev det just inga Härjedalsk skålova i år. Men om det finns möjlighet med frön kommande år, provar vi gärna igen.	Var med på smakmötet 18 augusti.
Rova	Korova	Malmköpings Gourmet	Tveksam gällande fröskörd		Var med på smakmötet 18 augusti.
Gråsockerärt	Lokförare Bergfälts jätteärt	Malmköpings Gourmet	För fröskörd	Sorten var intressant. Fick bra skörd men den blev utsatt för möss och kvar blev ett fåtal ärtor som blir utsäde till nästa år.	Var med på smakmötet 18 augusti.
Gurka	Opphem-Gärstad Vit	Malmköpings Gourmet	För fröskörd		
Gurka	Spångbergs Grön	Malmköpings Gourmet	För fröskörd		
Gurka	Spångbergs Vit	Malmköpings Gourmet	För fröskörd	Gurkan fick en tuff inledning, omväxlande kalla nätter och torra perioder i samband med utplantering. En liten mängd utsädesfrön, lite drygt 100 g har blivit resultatet.	

Gurka	Arboga Vit	Malmköpings Gourmet	Eget frö		
Kålrot	Bjursås	Malmköpings Gourmet	Försöker fröodling		
Kålrot	Aspås	Malmköpings Gourmet	Försöker fröodling		
Bondböna	Horshult	Söderlinds	För smaktest gentemot andra bondböner	Grodde så dåligt att det inte blev något. Det är svårt att få dem att gro när man sår lite senare än den första omgången. Sådde samtidigt som min tredje vanliga omgång och dessa grodde inte heller. Alla hade legat i blöt. Kan ha torkat ut men jag upplevde inte någon torkperiod då.	
Bondböna	Södergården	Söderlinds	För smaktest gentemot andra bondböner		
Vitkål	Södergården	Söderlinds	Smaktest och kanske fröskörd	Såddes sent jämfört med när vi sår annan vitkål. Växte lite märkligt skruvade sig och såg inte ut att bli något alls. Blev till slut, knutna huvud som blev enormt stora. Sorten är en lös sort vilket uppskattas av en del men det innebär att den inte håller att lagra vilket är synd. God.	Har en kund som äter nästan allt utan tillagning och hon har fått några huvud för att smaka och berätta. Hon känner nyanser i smak mellan omgångar och veckor. Återkommer med hennes åsikt.
Sockerärt	Boaryd	Söderlinds	För fröskörd	Grodde mycket glest troligen samma problem som böerna. Det blev dock någon enstaka plantan och de ärtor jag ätit på fältet var mycket goda. Spritärt är en svår kultur då hänger på rätt skördetid. Några dagar för mycket så mogna ärtorna för hårt. De få plantor som blev var inte speci-	Jag upplevde att de jag smakade var godare än de moderna sorterna som vi odlar och det är det jag letar efter, för jag tycker inte att de är så goda. Kunde dock inte på de få plantorna känna någon smakskillnad mellan sorterna.
Sockerärt	Hilda	Söderlinds	För fröskörd		
Spritärt	Pjätteryd	Söderlinds	För fröskörd		
Spritärt	Farmor	Söderlinds	För fröskörd		

				ellt mottagliga för mjöldagg även om den kommer när plantorna blir äldre.	
Kokböna	Båstad	Ulva Park	Uppförökning och smaktest		
Sockerärt	Jons släpärt	Ulva Park	Uppförökning och smaktest, test av blommorna som mat		

5.2 Projekt Gastronomiska regioner

Ansvarig Jens Weibull

Programmet medverkade under året med såväl växtmaterial som information till Jordbruksverkets regeringsuppdrag om s.k. gastronomiska regioner och informationsplattformen **smakasverige .jordbruksverket.se**. Sorter av sockerärt, gråärt och potatislök som samlades in genom Fröuppropet, samt ett urval av mandatsorter av äpple och päron, har undersökts vid Restauranghögskolan i Grythyttan avseende de sensoriska egenskaperna, bland annat i syfte att ta fram en språkterminologi. Resultaten av provningarna visade också att fruktsorternas härstamning kunde härledas i hur sorterna smakade. I tabellen nedan listas de sorter som var föremål för undersökningarna.

Kulton	Sortnamn	Geografisk koppling/härkomst
Potatislök	Leksand	Dalarna
Potatislök	Frändarve	Gotland
Potatislök	Skånsk	Skåne
Okänt	Björks ärt	Norrbottnen
Okänt	Finnmarksärt	Okänd
Gråärt	Jons släpärt	Värmland
Gråärt	Rättvik	Dalarna
Gråärt	Solberga	Bohuslän
Kokärt	Östgöta gulärt	Sverige
Sockerärt	Norrlands Express	Danmark
Sockerärt	Svartbjörnsbyn	Norrbottnen

Sockerärt-Gruppen	Boaryd	Småland
Sockerärt-Gruppen	Lokförare Bergfälts jätteärt	Dalarna
Äpple	Antonovka	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Bergianäpple	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Discovery	Inköpt av Grythyttan
Äpple	Katja	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Mio	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Mio	Munkagårdsgymnasiet, HI
Äpple	Munthe's rosenäpple	Ekebyhov, Ekerö
Äpple	Oranie	Solnäs fruktodling, Fjellie
Äpple	Sparreholm	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Suislepp	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Södermanlands kalvill	Bergianska trädgården, Sth
Äpple	Tersmeden	Ekebyhov, Ekerö
Päron	Blodpäron	Alntorps ö, Nora
Päron	Clara Frijs	Solnäs fruktodling, Fjellie
Päron	Conference	Inköpt av Grythyttan
Päron	Lybeckerbergamott	Bergianska trädgården, Sth
Päron	Norabergamott	Alntorps ö, Nora
Päron	Williams	Alntorps ö, Nora

5.3 Strategier för nyttjande av POM-växtmaterial, främst perenner och ro-sor men också fruktsorter, med fokus på effektiv marknadsföring och för-ökning 2014

Projektet genomförs i det nätverk som bildades 2012 mellan aktörer inom POM/SLU, Elitplantstationen (EPS) och GRO Plantskolor. Projektet är en fortsättning på den satsning som påbörjades 2012 med mål att få igång en effektiv marknadsföring av växtmaterial som samlats in och utvärderats

inom Programmet för odlad mångfald på Alnarp. Inom GRO Plantskolor har medlemmar med inriktning på rosor, krukväxter, frukt, vedartat växtmaterial och perenner varit engagerade på olika sätt.

Varumärket Grönt kulturarv® introducerades 2013. Etiketter med varumärket har under 2013-2014 distribuerats i samma antal som inköpta plantor till kunderna. Först upplagan på 50 000 styck är slut. Andra upplagan, också på 50 000 etiketter är nu under distribution. Information om varumärket Grönt Kulturarv har fortsatt. För utförlig information hänvisas till hemsidan www.slu.se/pom.info Varumärket har uppmärksammats i ett flertal trädgårdsartiklar under året.

Förmaksgruppen, arbetsgruppen för förökning - och marknadsföring av POM-material har haft flera möten. Gruppen har sammanträtt, 2014-02-14 och 2014-09-16. Minnesanteckningar finns. Vid mötena har de olika aktörerna informerat om pågående arbete inom respektive växtslag. Strategi för urval och förökning har diskuterats. Tanken är att allt som skall marknadsföras via Elitplantstationen, först sjukdomstestas och därefter eventuellt behandlas. Bästa förökningsteknik väljs.

Fler sorter är på gång inom perenner och rosor. Nytt för 2014 är start av pelargoner från krukväxtuppropet, samt humle och kronärtskocka. Volym och plantkvaliteter diskuteras efterhand som det blir aktuellt. Idéer och genomförandet har kommunicerats med branschen.

Humlekloner har valts ut av Else-Marie Strese. Utvalda kloner grävdes upp från genbanken på Alnarp, 2014-04-02, för virustester. Förökning har därefter startats från de kloner som var friska.

Kronärtskockan 'Herrgårds' har varit svår att föröka men förökningsproblematiken har nu lösts via samarbete med ett mikroförökningsföretag och plantor har kunnat erbjudas storskaligt samtidigt som den nu säljs under varumärket Grönt kulturarv®.

Växtmaterial inom grupperna "lök- och knöl" och från gruppen "träd- och busk" har diskuterats men inget sortiment har presenterats för gruppen. De krukväxtproducenter som visat intresse för att komma igång med en produktion av t ex pelargon har kontaktats under året. En krukväxtproducent valde ut pelargonsorter från insamlingen men valde att låta utgångsmaterialet hanteras (behandlas, förökas och bevaras) hos deras traditionella leverantör av småplantor. Fler krukväxtproducenter har visat intresse och EPS vill därför få igång en småplantproduktion. EPS kan inte ta över modermaterial av okänd patogenstatus. Pelargonsortimentet bedömdes ha stor risk för att vara infekterat och därför sjukdomstestades ett för handeln aktuellt sortiment, under försommaren. De flesta sorterna var infekterade och planering pågår för att rensa dem.

Diskussionen om att märka POM:s frukt- och bär sortiment med Grönt kulturarv® har fortsatt. Förslaget har diskuterats på olika möten. Vid möte 2014-06-13 och 2014-08-25 tillsammans med E-plantskola och genbankskuratorn har sortiment valts ut och en tidsplan för introduktion gjorts. Minnesanteckningar finns. Beslutet är att alla fruktsorter som är mandatsorter får varumärket Grönt Kulturarv®. Sortiment och beskrivningar kommer så småningom att finnas på POM:s hemsida. EPS och E-planta kommer aktivt att marknadsföra de mandatsorter som är certifierade med varumärket Grönt kulturarv®. Märkningen kommer att träda i kraft i handelsledet hösten 2015.

FoU-projektet koncentrerades först på POM-perenner med en speciell arbetsgrupp med representanter från POM, EPS, GRO-plantskola och GRO-perennagrupp. Arbetsmodellen kommer att användas för andra växtslag. Aktuellt nu har varit rosor och projektgruppen har därför utökats så att det nu

också finns en representant från rosplantproduktionen. Gruppen haft möte: 2014-03-10, 2014-06-17, ytterligare ett möte är planerat till senhösten. Efter planering inom gruppen och bra strategi blev resultatet att perenna plantskolorna satsat och beställt årets produktion tidigt på säsongen, vilket underlättat EPS arbete. Totalt har över 30 000 perenner av 9 sorter producerats och drygt 1 000 småplantor av 3 rossorter. Inom gruppen för träd och buskar är 'Ornäsbjörk' en Grönt kulturarsort och produceras i ca 2 500 exemplar. Den gamla kronärtskockan 'Herrgårds' säljs också som Grönt Kulturarv® och har sålts i 4 000 exemplar under 2014.

Plantkvalitet och planering av marknadsföring (bildmaterial och pressreleaser) görs gemensamt. Fler perenner har valts ut under hösten, nu finns 5 omgångar. Av rosor finns 2 sorter som GK och under 2014 har en serie av rosor valts ut till provförökning. Förökningen har fungerat bra och minst 1-2 sorter finns nu i så stora antal att de kan lämnas ut till försäljning nästa år, samt 3 sorter av humle.

Etiketten Grönt kulturarv lanserades för första gången på Elmia Garden i oktober 2012 och därefter har Grönt kulturarv® haft egen monter som en del i Svenska plantskolors monter på Elmia. Sortimentet av Grönt kulturarvsväxter presenteras då och årets nyheter offentliggörs med pressmedelande. EPS skänkte även i år Grönt kulturarvsväxter till journalister i en plantkasse tillsammans med marknadsföringsmaterial. GRO-plantskola kan med hjälp av en databas se hur många artiklar som publicerats med GK och de bedömde i början av säsongen att utfallet var bra.

På Nordiska Trädgårdar i mars fick Grönt kulturarv® stor uppmärksamhet. Anställda på POM var med på mässan med utställning och höll olika föredrag och dessutom fanns det en special monter för Grönt kulturarv där sortimentet presenterades och där det fanns Grönt kulturarvsväxter att köpa för besökarna.

Varumärket Grönt kulturarv® presenterades i fjol i ett Movium fakta nr 3 2013 tillsammans med information om Elitplantstationen och utvecklingsarbete. I år kommer ett helt nummer av Movium fakta att ägnas åt information om Grönt kulturarvs sortimentet och arbetet med introduktionen. Faktabladet som publicerades var: Jansson, E. et al. 2014. *Historiska trädgårdsväxter får nytt liv och spridning*. MOVIUM Fakta nr 8.

Arbetsgruppen arbetar också med växtmaterial för lansering efter 2014, fler perenner och fler rosor är i förökning. Mandatfruktsorterna blir Grönt kulturarv hösten 2015. Marknadsföring av humlesorter är planerade och eventuellt blir någon pelargonsort klar. I det totala utvalda sortimentet finns det sorter som är virusinfekterade och kräver meristemtagning, därtill är en del sorter svårförökade med sticklingar och försök pågår med att föröka dem med mikroförökning.

Den planerade introduktionen av POM fruktsortimentet under varumärket Grönt kulturarv® kommer att bli en bra och intressant utmaning.

Det tar lång tid att introducera ett varumärke och att få det välkänt med hög status men det känns som om vi redan lyckats över förväntan.

5.4 Kartering och nyttjande av genetisk mångfald hos svenska kulturrosor

Projektledare: Ulrika Carlson-Nilsson, SLU, Institutionen för växtförädling, Balsgård

För en kortfattad redogörelse hänvisas till Rosuppropet under rubriken: *DNA-studier av rosor i provodlingen* i denna skrift.

6. Publikationer

Perennuppropet

- Andreasson, Ann Marie. 2014. Ett sunt gott 2014. *Allers Trädgård* nr 1.
- Andreasson, Ann Marie. 2014. Vårens heta nyheter. *Allers Trädgård* nr 1.
- Backman, Rosa och Johansson, Marie. 2014. Trädgården på von Wrights Marieberg. Ur *Trädgård i Bohuslän*. Bohusläns hembygdsförbund och Bohusläns museums årsbok 2014.
- Fjärdernejlika med en historia. 2014. *Sköna Hem* nr 3.
- Fjärdernejlika och kärleksört bland nya perenner från förr. 2014. *Hemträdgården* nr 1.
- Forsmark, Irene, Grönt kulturarv helt rätt i tiden. Bli nörd på egen skörd. 2014. *Ölandsmagazinet* våren 2014.
- Jansson, Eva, Nilsson, Elisabet och Oskarsson, Linnea. 2014. Historiska trädgårdsväxter får nytt liv och spridning. *MOVIUM Fakta* nr 8.
- Nya kulturarvsperenner. 2014. *Natur och Trädgård* nr 1.
- Nya växter. 2014 *Allt om Trädgård* nr 2.
- Nya växter. 2014. *Allt om Trädgård* nr 3.
- Persson, Marianne. 2014. Gammal kärleksört rostar aldrig. *ATL magasinet* nr 8.
- Wändel, Marie. 2014. Triss i kärleksörter. *Tidskriften Landskap* nr 8.

Under året omnämndes Grönt kulturarv®-perennerna på bloggar som:

- Allas, inlägget "Vårnytt för rabatten", 2014-01-02 (allas.se/varnytt_for_rabatten)
- Lilla tomten, granne med skogen, inlägget "Stenpartiet", 2014-04-23 (<http://lillatomten.blogspot.se/2014/04/stenpartiet.html>)
- Tant Annas blogg, inlägget "Historiska perenner sprids igen på nytt", 2014-04-06 (<http://annmariet.se/2014/april/perenner.html>)
- Växtforum, inlägget "Perennodlarnas favoriter för soliga slänter", 2014-01-20 (www.vaxtforum.se/aktuellt/sv/perennodlarnas_favoriter_f_r_soliga_sl_nter)

Träd- och buskuppropet

Fritzon, PerOla. 2014. Är flikbladiga björkar fria från pollen? En fältstudie av förekomst av hanhången hos flikbladiga björkar i Sverige. POM:s hemsida www.slu.se/pom.info

Frukt- och bäruppropet

- Borglund, L. 2014. Grönhults fruktodling i Vångabygden - Äppelsorter, historia och framtid. Examensarbete vid SLU, Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Institutionen för biosystem och teknologi.
- Hjalmarsson, I. 2014. Following Walnut Footprints in Denmark, Sweden and Norway. pp. 379-385. In: Avenzato et al (eds.). *Following Walnut Footprints (Juglans regia L) – Cultivation and Culture, Folklore and History*. Scripta Horticulturae No 17, International Society for Horticultural Sciences.
- Hjalmarsson, I. 2014. Jordgubbens historia. *Natur och Trädgård*, Nr 2: 80-81.
- Hjalmarsson, I. 2014. Plommon *Prunus domestica* 'Elam'. *Tidning för Hushållningssällskapen i Jönköping, Västra Götaland och Värmland*. Nr 4:33.

Sparrisuppropet

Karlsson Strese, Else-Marie, Lundström, Maria, Hagenblad, Jenny and Leino, Matti. W. 2014. Genetic Diversity in Remnant Swedish Hop (*Humulus lupulus L.*) Yards from the 15th to 18th Century. *Economic Botany* 68:3, 231-245

Under året har arbetet med följande två bokpublikationer fortskridit:

- 1) Ett häfte som presenterar alla kloner som bevaras i den nationella genbanken på Alnarp. Här finns information om bland annat humleklonernas historia, fyndplatser samt regionala skillnader när det gäller humleodling. Häftet kommer att tryckas våren 2015.
- 2) En humlebok med alla resultat och nyvunnen kunskap om humle som ska ges ut i samproduktion med Nordiska museets förlag. Finansieringen av utgivningen av boken är nästan klar. Fotoefterforskningar har skett och historiska bilder beställda. Publicering 2015.

7. POM:s hemsida: www.slu.se/pom